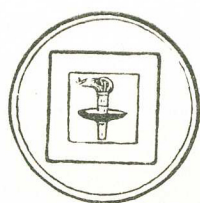

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΟΔΗΓΙΕΣ
ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1963

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΟΔΗΓΙΕΣ

ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Τὸ τεύχος τοῦτο ἐκδίδεται ἀπὸ τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου, γιὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βοήθημα στοὺς συλλογεῖς λαογράφους. Συνετάχθη ἀπὸ τὸν καθηγητὴ τῆς Λαογραφίας Δ. Α. Πετρόπουλο, ὁ ὁποῖος στὴν ἐργασία του εἶχε ὑπ' ὄψει τὰ ἐπόμενα ὅμοια δημοσιεύματα:

1) Ὅδηγίαι διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ δημώδους λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ ὕλικου, Θεσσαλονίκη 1927. (Συνετάχθησαν ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Στίλπωνα Κυριακίδη, ὡς γραμματέα τοῦ Συλλόγου Μακεδονικῶν καὶ Θρακικῶν Μελετῶν). 2) Στίλπωνος Π. Κυριακίδου, Ἑρωτήματα διὰ τὴν λαϊκὴν λατρείαν: Λαογραφία τόμ. 11 (1934-1937), σελ. 659-677. 3) Γ. Α. Μέγα, Ζητήματα ἑλληνικῆς λαογραφίας: Ἐπετηρὶς Λαογραφικοῦ Ἀρχείου Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἔτη Α' - ΣΤ' (1939-1944) καὶ τόμ. 5 (1945-1949). 4) Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Ὅδηγίαι πρὸς συλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης: Ἐπετηρὶς Λαογραφικοῦ Ἀρχείου Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 13 καὶ 14 (1960-1961), σελ. 73-147.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ

Βασική προϋπόθεση για την επιτυχή συλλογή λαογραφικού υλικού είναι ο ενθουσιασμός του συλλογέως για το έργο του και η αγάπη του προς τους ανθρώπους του λαού. Μόνον εάν έχη τα εφόδια αυτά ο συλλογέας και γνωρίζη καλά το περιεχόμενο και τους σκοπούς της εργασίας του, θα μπορῇ νὰ πλησιάσῃ με ἀπλότητα τοὺς λαϊκοὺς ἀνθρώπους, σὰν φίλος και ὄχι σὰν ἐξεταστής, και νὰ κερδίσῃ ἔτσι τὴν ἐμπιστοσύνη τους, γιὰ νὰ τοῦ ἀνοίξουν τὴν καρδιά τους και νὰ λυθῇ ἡ γλώσσα τους.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἀρετὲς αὐτές, πού εἶναι περισσότερο φυσικὲς και ὀλιγώτερο ἐπίκτητες, καθένas πού ἀσχολεῖται με τὴ συλλογὴ λαογραφικοῦ υἱικοῦ πρέπει νὰ έχη ὑπ' ὄψει του και ὁρισμένα πράγματα, σχετικὰ με τοὺς ἀνθρώπους πού παρέχουν τὶς πληροφορίες, και με τὸν τρόπο τῆς ἀποθησαυρίσεως τοῦ υἱικοῦ. Προτοῦ ἀρχίσῃ τὴ συλλογὴ, θὰ πρέπει νὰ καταγράψῃ στοιχεῖα σχετικὰ με τὴ γεωγραφικὴ θέση τοῦ χωριοῦ ἢ τοῦ συνοικισμοῦ ὅπου βρίσκεται, τὸν ἀριθμὸ τῶν κατοίκων, τὴν προέλευσὴ τους (ἂν εἶναι ἐντόπιοι, πρόσφυγες ἢ φερτοὶ ἀπὸ ἄλλο μέρος), τὶς ἀσχολίες τους, τὰ προϊόντα. Καλὸ εἶναι νὰ σχεδιάσῃ και μικρὸ χάρτη τῆς περιοχῆς, στὸν ὁποῖο νὰ φαίνεται ὁ τόπος ὅπου γίνεται ἡ λαογραφικὴ ἐργασία, καθὼς και τὰ γειτονικὰ χωριά.

Καταλληλότεροι γιὰ νὰ μᾶς δώσουν πληροφορίες γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ εἶναι, κατὰ κανόνα, οἱ πρεσβύτεροι στὴν ἡλικίᾳ ἄνθρωποι και προπάντων οἱ ἡλικιωμένες γυναῖκες, πού εἶναι φορεῖς παλαιῶν παραδόσεων και παλαιῶν τρόπων ζωῆς· ἀντίθετα οἱ νεότεροι, ἔφηβοι και ὄριμης ἡλικίας ἄνθρωποι, και μάλιστα ἐκεῖνοι πού ἔχουν κάποια μόρφωση, συνήθως παίρνουν περιφρονητικὴ στάση ἀπέναντι τῶν παλαιῶν δοξασιῶν και ἔθιμων και ἔτσι ἢ τὰ ἀγνοοῦν τελείως ἢ ἀπαξιοῦν νὰ τὰ ἀνακοινώσουν. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει, ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσέχουμε καθόλου τοὺς νέους κατὰ τὴν λαογραφικὴ συλλογὴ. Θὰ συμβῇ πολλὰς φορὲς νὰ συναντήσουμε και νέους πού ζοῦν με τὶς πατροπαράδοτες ἀντιλήψεις, πού συγκινοῦνται πολὺ ἀπ' αὐτὲς και εἶναι σὲ θέση νὰ μᾶς δώσουν σημαντικὰς πληροφορίες· ἄλλὰ και ἂν εἶναι ἐντελῶς νεωτεριστικοὶ και ἀγνοοῦν τὰ πατροπαράδοτα, ἀξίζει νὰ τοὺς προσέξουμε, γιὰτὶ ἔτσι θὰ ἔχουμε τὸ μέτρο νὰ κρίνουμε ἂν μιὰ παλαιὰ δοξασία, ἔθιμο, τραγούδι κτλ. ἐξακολουθῇ νὰ ἐπιζῇ ὡς ζωντανὸ στοιχεῖο, και ὡς ποῖο βαθμὸ, ἢ ἂν πρέπει νὰ θεωρῇται πλέον ἀπαρχαιωμένο και νεκρό.

Ἀξιόλογοι πληροφοριοδότες εἶναι και τὰ μικρὰ παιδιὰ. Τὰ παιγνίδια και τὰ παιδικὰ τραγούδια εἶναι συχνὰ πολύτιμα λαογραφικὰ στοιχεῖα· τὰ περισσότερα ἔχουν μακροχρόνια παράδοση ἢ ἀποτελοῦν ἐνδείξεις γιὰ παλαιότερες λατρευτικὲς συνήθειες ἢ κοινωνικὲς καταστάσεις.

Πρέπει ακόμη νά γνωρίζουμε, ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, πού μποροῦν νά βοηθήσουν μέ τίς πληροφορίες τους στή λαογραφική συλλογή, δέν ἔχουν τήν ἴδια ἀξία καί τίς ἴδιες ικανότητες. Ἄλλοι ἔχουν καλὸ μνημονικὸ καὶ ἀφηγηματικὴ δεξιότητα, ἄλλοι ἀποδίδουν πιστὰ ὅσα ἔχουν μάθει καὶ ἄλλοι τὰ ἀλλοιώνουν συνειδητὰ ἢ χωρὶς νά τὸ καταλαβαίνουν, ἄλλοι εἶναι καλοὶ τραγουδιστὲς καὶ χορευτές, ἄλλοι ἐκτιμοῦν καὶ γνωρίζουν καλὰ τὰ θέματα τῆς λαϊκῆς τέχνης κ.ο.κ. Ἀπὸ τὴν διορατικότητα τοῦ λαογράφου ἐξαρτᾶται ἡ καλὴ ἐπιλογή τῶν ἀνθρώπων πού θὰ τὸν βοηθήσουν νά κάμῃ καλύτερη συλλογή, νά διαλέξῃ δηλαδή τὸν καλλίφωνο τραγουδιστὴ, τὸν καλὸ παραμυθά, πού ξέρεῖ νά διηγῆται μέ χάρη, τὸν καλὸ χορευτὴ, τὴν ἔμπειρη γυναῖκα πού γνωρίζει τὰ ξόρκια καὶ θεραπεύει μέ βότανα, τὸν ψαρὰ ἢ τὸν κυνηγό, πού θὰ δώσουν πληροφορίες γιὰ τὸ ψάρεμα ἢ τὸ κυνήγι κ.ἄ.

Σὲ μερικὲς περιπτώσεις ὁ πληροφορορῆτὴς ἢ ἡ πληροφορορῆτρια διστάζουν ν' ἀνακοινώσουν ἔθιμο ἢ ἄλλη ἐκδήλωση τῆς ζωῆς, γιατί θεωροῦνται ἄσεμνα. Ὁ καλὸς συλλογεὺς λαογράφος, πού ξέρεῖ ὅτι γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα δέν ὑπάρχουν ἄσεμνα καὶ ἀπόρρητα, ὀφείλει νά ἐπιμείνῃ κατὰ τὸ δυνατόν ν' ἀποκαλύψῃ τὰ τέτοιου εἶδους ἀπόρρητα, νά τὰ καταγράψῃ μέ κάθε δυνατόν ἀκρίβεια καὶ νά τὰ παραδώσῃ στὴν ἀντικειμενικὴ ἐπιστημονικὴ μελέτη.

Ἀπαράβατη ἐπιστημονικὴ ὑποχρέωση ἔχει ὁ καλὸς συλλογεὺς λαογράφος νά καταγράψῃ μέ λεπτομέρειες καὶ πιστὰ ὅ,τι ἀκούει καὶ βλέπει. Πρέπει νά καταγράψουμε λ.χ. ἓνα τραγούδι, παραμῦθι, παροιμία, παράδοση κτλ. ὅπως τὸ ἀκοῦμε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ τραγουδιστῆ ἢ τοῦ ἀφηγουμένου, χωρὶς ν' ἀλλάζουμε λέξεις καὶ φράσεις ἢ νά προσθέτουμε τίποτα δικό μας. Ἄν στὸ λαϊκὸ κείμενο πού μᾶς ἀνακοινώνουν ὑπάρχουν λέξεις ἢ φράσεις πού πρέπει νά ἐξηγηθοῦν, θὰ σημειώσουμε τὴν ἐρμηνεία, καθὼς τὴν δίνει ὁ πληροφοριοδότης ἢ ὅπως ἐμεῖς τὴν καταλαβαίνουμε, μέσα σὲ παρένθεση ἢ σὲ ὑποσημείωση, ἀλλ' ὀφείλουμε ν' ἀναφέρουμε, ὅτι ἡ ἐξήγηση εἶναι δική μας ἢ τοῦ πληροφοριοδότη μας.

Δυσκολία παρουσιάζει ἡ καταγραφή διαλεκτικῶν κειμένων, πού πρέπει νά γραφοῦν ὅπως ἀκούονται. Γιὰ τὴν πιστότερη φωνητικὴ ἀπόδοση μπορεῖ ὁ συλλογεὺς νά μεταχειρίζεται, ὅπου εἶναι ἀνάγκη, καὶ φθόγγους ξένων γλωσσῶν, ὡς π.χ. τὰ λατινικὰ b, d, g, σὲ διαλεκτικὴ προφορὰ λέξεων, καθὼς σὲ θρακικὰ ἰδιώματα ἀbέλι, dαβούλι, gάιδαρος, κ.ο.κ., σημειώνοντας σὲ ἰδιαιτέρο πῖνακα τὴ φωνητικὴ ἀξία τῶν φθόγγων πού χρησιμοποιεῖ. Σὲ ἄλλα τοπικὰ ἰδιώματα διακρίνεται ἡ προφορὰ τῶν διπλῶν συμφώνων, ὅπως στίς λέξεις ξαθθός, ἄθθρωπος, ἀθθός, πολλά, ἄλλα. Γιὰ νά δηλώσουμε τὴν προφορὰ αὐτή, ὑπογραμμίζουμε τὰ διπλά σύμφωνα (ἄθθρωπος, ξαθθός).

Θὰ τύχη ἐπίσης νὰ βροῦμε ἰδιώματα, στὰ ὁποῖα τὰ σύμφωνα ξ, σ, χ, ψ ἔχουν παχειὰ προφορὰ: λένε π.χ. ξ c h i ν ὸς ἀντὶ ξ i ν ὸς, κ ρ α σ c h i ἀντὶ κ ρ α σ i, ἔ σ i ο υ μ ε ἀντὶ ἔ χ ο υ μ ε, ψ i έ μ α ἀντὶ ψ έ μ α. Τὴν παχύτητα αὐτὴ τῆς προφορᾶς δηλώνουμε μὲ τὸ σημεῖον ^υ γραφόμενο ἐπάνω ἀπὸ τὸ παχὺ σύμφωνο (ξ ^υ, σ ^υ, χ ^υ, ψ ^υ).

Τὸ κ ε, κ i, γ κ ε, γ κ i σὲ τοπικὰ ἰδιώματα προφέρονται ὡς τ σ ε, τ σ i, τ ζ ε, τ ζ i. Πρέπει, σὲ τέτοια περίπτωσι, οἱ λέξεις νὰ γράφονται καθὼς ἀκούονται: τ σ ε φ α λ ή, ἔ τ σ ε i ν ος, ἄ τ ζ ε λ ος, ἄ τ ζ i σ τ ρ i. Σὲ ἄλλη πάλι περίπτωσι, ἂν τὰ τ σ ἢ τ ζ προφέρωνται μὲ παχειὰ προφορὰ, τότε θὰ γράφουμε ^υ τ σ καὶ ^υ τ ζ.

Ἄλλοτε παραλείπονται στὴν προφορὰ ὁρισμένα σύμφωνα, ὡς τὰ β, γ, δ. Καὶ στὴν περίπτωσι αὐτὴ οἱ λέξεις πρέπει νὰ γράφονται καθὼς ἀκούονται, καὶ γιὰ ν' ἀποφεύγεται ἡ ἀσάφεια, σημειώνεται μέσα σὲ παρένθεσι ἀκέρια ἢ λέξι: ο σ κ ὸς (βοσκός), ἄ τ α (γάτα), μ ε ἄ λ ος (μεγάλος), π α i i (παιδί). Τὸ ἴδιο πρέπει νὰ γίνεται καὶ ὅταν ἀποσιωπῶνται κατὰ τὴν προφορὰ ἄτονα φωνήεντα ἢ δίφθογγοι: π δ i (παιδί), π γ α i ν ω (πηγαίνω), σ κ λ i (σκυλί), κ λ ο υ θ ὤ (ἀκολουθῶ). Αὐτὰ μποροῦν νὰ γραφοῦν καὶ μὲ ἀπὸστροφὸ στὸ σημεῖο ἀπ' ὅπου ἔφυγε ἓνα σύμφωνο, π.χ. π' δ i, σ κ' λ i κλπ.

Ὅπου γίνεται ἔκπτωσι τελικοῦ φωνήεντος ἀτόνου, σημειώνουμε στὴ θέση τοῦ τὸ σημεῖο τῆς ἐκθλίψεως: λ i θ ἄ ρ', κ i φ ἄ λ', π ο υ δ ἄ ρ'. Στὴν περίπτωσι αὐτὴ, ὅπου πρὶν ἀπὸ τὴν ἔκπτωσι ἔχουμε οὐρανικά g, z, λ, ν καὶ χ, αὐτὰ δηλώνονται μὲ ἓνα [^] z, [^] λ, [^] ν καὶ [^] χ, π.χ. χ i ρ ἄ [^] κ', κ i φ ἄ [^] λ', μ ἄ [^] χ' κτλ.

Τὰ ἄτονα e καὶ o σὲ ὁρισμένα ἰδιώματα προφέρονται ὡς i καὶ ou (κώφωσι). Τοῦτο θὰ φαίνεται μὲ τὸ νὰ γράφουμε τὶς λέξεις, καθὼς τὶς ἀκούμε: ἄ ν θ ρ ο υ π ο υς, λ ὁ γ ο υς, ἀ ν i θ α i ν ο υ, π i ρ i μ έ ν ο υ.

Πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψει, ὅτι θὰ συμβῇ πολλὰς φορὰς λαϊκὰ κείμενα, τραγούδια, παραμύθια κτλ., νὰ μὴν ἔχουν κατὰ τὴν προφορὰ ὁμοιομορφία στὸ τυπικὸ τους, εἴτε γιὰτὶ ὁ ἀφηγούμενος δὲν μιλάει ἀνόθευτο τὸ γλωσσικὸ ἰδιῶμα τοῦ τόπου του, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν γλώσσα τοῦ σχολείου ἢ ἀπὸ τὴν γλώσσα ὁμοχωρίων ποὺ ἔχουν ἔρθει ἀπὸ ἄλλους τόπους, εἴτε γιὰ λόγους ρυθμοῦ, ὅπως συμβαίνει στὸ τραγούδι. Ὁ συλλογεὺς καὶ στὴν περίπτωσι αὐτὴ πρέπει νὰ καταγράφη πιστὰ ὅ,τι ἀκούει, σημειώνοντας τὴν αἰτία, ἂν τὴν γνωρίζῃ, γιὰ τὴν ἑλλειψὴ ὁμοιομορφίας στὴ γλώσσα. Ἡ πιστὴ φωνητικὴ ἀπόδοσις διευκολύνεται σήμερα μὲ τὴν χρῆσι μαγνητοφώνου· δυστυχῶς ὅλοι οἱ συλλογεῖς δὲν μποροῦν νὰ εἶναι ἐφοδιασμένοι μὲ μαγνητόφωνο. Σὲ περίπτωσι ὅμως ποὺ ἓνας συλλογεὺς διαθέτει τὸ ὄργανο τοῦτο, πρέπει νὰ παρακολουθῇ προσεκτικὰ τὴ φωνοληψία, καὶ νὰ ζητῇ ἐξηγήσεις γιὰ τὴν ση-

μασία λέξεων ἢ φράσεων, πὺν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀκατανόητες γιὰ ὅσους δὲν γνωρίζουν τὸ ἰδίωμα, ὅταν μεταφερθῇ τὸ κείμενο ἀπὸ τὴ φωνοταινία στὸ χαρτί.

Ἡ περιγραφὴ τῆς λαϊκῆς κατοικίας ἢ ἀντικειμένων τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ὀργάνων, ἐπίπλων, σκευῶν κτλ. πρέπει νὰ συνοδεύεται καὶ μὲ σχεδιαγράμματα, ὅπου νὰ σημειώνωνται οἱ διαστάσεις τοῦ περιγραφομένου, ἢ μὲ φωτογραφίες.

Ὁ συλλογεὺς σὲ κάθε καταγραφὴ ὕλικου ὀφείλει ἀπαραιτήτως νὰ σημειώσῃ τὸ ὄνομα τοῦ προσώπου, πὺν δίνει τὴν ὁποιαδήποτε πληροφορία, τὸ ἐπάγγελμά του, τὴν ἡλικία του, τὴν μόρφωσή του, τὴν προέλευσή του. Πρέπει ἐπίσης νὰ σημειώνεται ἀπὸ ποιά πρόσωπα καὶ ποιᾶς καταγωγῆς ἄκουσε ἢ ἔμαθε ὁ πληροφοριοδότης ὅσα προσφέρει στὸν συλλογέα.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Τις ἐκδηλώσεις τῆς λαϊκῆς ζωῆς, πού πρέπει νὰ προσέξῃ ὁ συλλογεὺς, μποροῦμε νὰ τὶς κατατάξουμε σὲ τρεῖς μεγάλες κατηγορίες: ὕλική ζωή, οἰκογενειακή καὶ κοινωνική ζωή, πνευματική ζωή. Σύμφωνα μὲ τὴ διαίρεση αὐτή, ἐπισημαίνουμε παρακάτω σὲ πολλὴ γενικὴ γραμμὲς τὰ θέματα πού μπορεῖ νὰ προσέξῃ ὁ λαογράφος, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνει, ὅτι ἔχει χρέος νὰ περιοριστῇ μόνον σ' αὐτά· ὁ καλὸς συλλογεὺς ὀφείλει νὰ προσέ-
χει καὶ καταγράφῃ καὶ ὅ,τι ἄλλο ἀξιόλογο προσφέρει, κατὰ τὴ γνώμη του, ἢ λαϊκὴ ζωή.

I. ΤΑΙΚΗ ΖΩΗ

- A. **Κατοικία.** Οἰκοδομικὰ ὕλικά, τρόπος οἰκοδομήσεως, δοξασίες γιὰ τὸ χρόνο πού πρέπει νὰ κόψουν τὰ ξύλα γιὰ τὴν οἰκοδομή. Σχῆμα σπιτιοῦ, διαστάσεις, ἔθιμα κατὰ τὴν θεμελίωση καὶ στέγαση. Ἑσωτερικὴ διαίρεση τοῦ σπιτιοῦ, ὀνομασίες τῶν διαφόρων χώρων. Ἐπιπλα καὶ σκεύη. Ποιμενικὴ καλὶβα. (Τὴν περιγραφὴ πρέπει νὰ συνοδεύουν σχεδιαγράμματα καὶ φωτογραφίες).
- B. **Τροφή:** Εἶδη τροφῶν καὶ ποτῶν. Τρόπος παρασκευῆς καὶ σχετικὲς ὀνομασίες.
- Γ. **Ἐνδυμασία:** Ἐνδύματα ἀνδρικά, γυναικεῖα, παιδικά, τῆς νύμφης, τοῦ γαμβροῦ· ὑποδήματα· ὀνομασίες (σχεδιαγράμματα, φωτογραφίες). Τρόπος καλλωπισμοῦ, κοσμήματα.
- Δ. **Ἐπαγγέλματα.**
- 1) **Γεωργία:** Λαϊκὲς ὀνομασίες φυτῶν, παραδόσεις γιὰ φυτά. Ὀνομασία χωραφῶν (πλαγιαστό, κατωφερικό, βαρικὸ κτλ.). Συνήθειες σχετικὲς μὲ τὸ σπόρο (διάλεγμα σπόρου, ἁγιασμός), ἐργαλεῖα (κατασκευὴ καὶ ὀνομασίες, σχεδιαγράμματα). Ζῶα χρησιμοποιούμενα γιὰ τὴν ἀροτρίαση, χρόνος σπορᾶς, προγνωστικὰ καιροῦ καταλλήλου γιὰ σπορά, σχετικὰ ἔθιμα καὶ δοξασίες, παροιμίες. Ἐθιμα σχετικὰ μὲ τὴν φύλαξη τῶν ἀγρῶν (ἐκλογὴ ἀγοφυλάκων, ἀμοιβή). Θερισμός (τρόπος θερισμοῦ, ὀνομασίες ἐργαλείων θεριστῶν, τραγοῦδια, ἔθιμα καὶ δοξασίες σχετικὰ μὲ τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ θερισμοῦ). Ἀλωνισμός, λίχνισμα. Μέτρα δημητριακῶν. Ἀποθήκευση. Ἀλεσμα, ἀντίτιμο διδόμενο γιὰ τὸ ἄλεσμα, παροιμίες, ἀνέκδοτα μυλωνάδων.

- 2) **Ἀμπελουργία**: Συνήθειες κατὰ τὸ φύτεμα, ἀλληλοβοήθεια. Καλλιέργεια ἀμπέλου. Ἀσθένειες κλημάτων. Παρασκευή κρασιοῦ, πάτημα στὸ ληνό, τοποθέτηση σὲ βαγένια, ἀνοιγμα κρασιῶν. Σχετικά τραγούδια, δοξασίες, ἔθιμα, παροιμίες, παραδόσεις.
- 3) **Ἑλαιοκομία**: Εἶδη ἐλαιοδένδρων, χρόνος καὶ τρόπος φυτέματος, καλλιέργεια. Ἐκθλιψη ἐλαιοκάρπου, γιὰ νὰ βγῇ τὸ λάδι, λιοτριβεῖο (σχεδιάγραμμα, φωτογραφίες). Χρήση κλάδων ἐλιάς σὲ ἐορτὲς (Βαΐων). Κάπνισμα μὲ φύλλα ἐλιάς γιὰ θεραπεία, τραγούδια, παραδόσεις, παροιμίες γιὰ τὴν ἐλιά.
- 4) **Κυνήγι**: Ὅπλα, τρόπος κυνηγίου, παροιμίες, ἀνέκδοτα.
- 5) **Ψάρεμα**: Ἐργαλεῖα, τρόποι ψαρέματος, ὀνομασίες ψαριῶν, ἀνέκδοτα.
- 6) **Ποιμενικὴ ζωή**: Ὀνομασίες βοσκῶν, κοπαδιῶν, στάβλων. Ἐνδυμασία βοσκῶν. Ὀνομασίες ζώων ἀπὸ τὸ χρῶμα, τὴν ἡλικία, τὸ σχῆμα τῶν κεράτων, ἀπὸ ἄλλα σημάδια. Ὀνομασίες βοσκοτόπων, ἔθιμα σχετικὰ μὲ τὴν ἐνοικίαση λιβαδιῶν. Τὸ ἄρμεγμα καὶ τὸ κούρεμα τῶν αἰγοπροβάτων, γαλακτοκομικὰ σκεύη. Ἀσθένειες ζώων, τρόποι θεραπείας. Χρόνος καὶ τρόποι συμβάσεων μεταξὺ βοσκῶν γιὰ τὴν φύλαξη τῶν ζώων. Ἅγιοι προστάτες βοσκῶν, σχετικές παραδόσεις. Τραγούδια, μουσικὰ ὄργανα βοσκῶν, παροιμίες.
- 7) **Μελισσοκομία**: Ὀνομασίες μελισσῶν (γονίδι, βασίλισσα), κυψέλης. Ἐχθροὶ μελισσῶν. Πῶς τρυγοῦν τὸ μελίσι, πῶς χωρίζουν τὸ μέλι ἀπὸ τὸ κερί, σχετικὰ ἐργαλεῖα (σχεδιαγράμματα, φωτογραφίες). Παραδόσεις γιὰ τὰ μελίσι, μῦθοι, παροιμίες.
- 8) **Βιοτεχνία**.
- α) **Ὑφαντική**: Ὑφαντικὲς ὕλες (μαλλί, βαμβάκι, μετάξι). Καλλιέργεια βαμβακιοῦ, λιναριοῦ, μεταξουργία. Ὑφαντικὰ ἐργαλεῖα (περιγραφή, σχεδιαγράμματα, φωτογραφίες). Πῶς ὑφαίνουν, σχετικὰ τραγούδια, παροιμίες, παραδόσεις. Τί κατασκευάζουν μὲ τὰ ὑφαντά.
- β) **Πλεκτική, κεντήματα**: Ἐργαλεῖα, τρόποι πλεξίματος καὶ κεντήματος. Χρήση πλεκτῶν καὶ κεντημάτων (τσουράπια, κεντήματα τῆς φορεσιᾶς ἢ γιὰ τὸ στολισμὸ τοῦ σπιτιοῦ). Διακοσμητικὰ θέματα καὶ ὀνομασίες.
- γ) **Βαφική**: Παρασκευή χρωμάτων καὶ ὀνομασίες. Τρόπος βαφῆς.
- δ) **Ξυλοτεχνία καὶ ξυλογλυπτική**: Ἐργαλεῖα, τρόποι διακοσμήσεων καὶ ὀνομασίες.

- ε) *Κεραμική*: Έργαλεία και τρόποι κατ'ασκευής κεράμων, είδη κεράμων. Σχήματα κεραμικών αγγείων. Χρήση και διακόσμηση.
- στ) *Μεταλλουργία*: Έργαλεία και τρόποι κατεργασίας μετάλλων. Σχήμα, όνομασίες και διακόσμηση σκευών και εργαλείων που κατ'ασκευάζονται από μέταλλο.
- ζ) *Άλλα επαγγέλματα*: Υποδηματοποιός, ράφτης, σαγματοποιός, βυρσοδέψης κτλ. Όνομασίες εργαλείων, τρόποι εργασίας, σχετικές παροιμίες, παραδόσεις, ανέκδοτα.

II. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

A. Γέννηση, βάπτιση, παιγνίδια.

- 1) Λαϊκές αντιλήψεις για τη σημασία της τεκνοποιίας, εϋχές και μαγικές ενέργειες για την απόκτηση τέκνου. Κοινωνική θέση των ατέκνων (ακλήρων), μαγικές πράξεις για την απόκτηση άρσενικών παιδιών.
- 2) Πώς ονομάζονται οι έγκυες γυναίκες, με ποιά μέσα προφυλάσσονται από κινδύνους, πώς προβλέπουν το γένος του παιδιού που μέλλει να γεννηθῇ. Μαγικές ενέργειες, εϋχές.
- 3) Μέσα για να διευκολυνθῇ ὁ τοκετός. Περιποιήσεις της λεχώνας μετὰ τὸν τοκετό, προφυλάξεις ἐπὶ 40 ἡμέρες, περιποιήσεις τοῦ νεογνοῦ. Προγνωστικά για τὸ μέλλον τοῦ νεογεννήτου, εϋχές, δοξασίες για τις Μοῖρες. Όνομασίες τοῦ νεογνοῦ πρὶν βαπτισθῇ (δράκος, μέμπης κτλ.). Έθιμα στὶς 7 ἢ 10 ἡμέρες μετὰ τὴ γέννηση, ἔθιμα στὸ σαράντισμα τῆς λεχώνας (συγκεντρώσεις συγγενῶν, δῶρα, διασκεδάσεις). Μέσα προφυλάξεως τοῦ νεογεννήτου ἀπὸ τὰ ξωτικά (τὶς Νεράιδες, τὰ δαιμονικά), τὸ κακὸ μάτι κτλ. Έθιμα καὶ δοξασίες σχετικὰ μετὰ τὴν πρώτη ὀδοντοφυΐα, τὸ κόψιμο τῶν νυχιῶν, τῶν μαλλιῶν τοῦ νεογνοῦ.
- 4) Συνήθειες σχετικὲς μετὰ τὴ βάπτιση (πότε συνήθως γίνεται ἡ βάπτιση, πῶς προσκαλοῦν τὸν ἀνάδοχο, τί πιστεύουν για τὶς σχέσεις ἀναδόχου καὶ βαπτιστικοῦ, πῶς βαπτίζουν ἐτοιμοθάνατο παιδί, τί πιστεύουν ἂν πεθάνῃ ἀβάπτιστο, πῶς θεωροῦνται τὰ παιδιὰ ποὺ ἔχουν τὸν ἴδιο ἀνάδοχο). Όνοματοθεσία (ποιά ὀνόματα δίνουν συνήθως στὰ παιδιὰ: ὀνόματα προγόνων, ὀνόματα πεθαμένων, ὀνόματα για νὰ σταματήσῃ τὸ κακὸ ποὺ δέρνει τὰ νεογέννητα μέσα σὲ μιὰ οἰκογένεια, καθὼς Σταμάτης, Ζήσης κ.τ.δ.).

- 5) Ποιά παιγνίδια παίζουν τὰ παιδιά. Παιγνίδια γιὰ μικρότερα καὶ παιγνίδια γιὰ μεγαλύτερα παιδιά. Παιγνίδια ἀτομικὰ καὶ παιγνίδια ὁμαδικὰ. Πῶς παίζονται (λεπτομερὲς περιγραφή). Πῶς ὀνομάζονται; Ἐχουν εἰδικὰ ὀνόματα οἱ παίχτες ποὺ μετέχουν στὸ παιγνίδι ἢ ὀρισμένοι ἀπὸ αὐτούς; Ὅργανα ποὺ μεταχειρίζονται στὸ παιγνίδι, τρόπος κατασκευῆς, ὀνομασίες.

Β. Γάμος.

- 1) Ποιὲς οἱ σχέσεις τῶν νέων (ἀρρένων καὶ θηλέων) πρὶν ἀπὸ τὸν γάμο. Πῶς γίνεται ἡ ἐκλογὴ τοῦ μέλλοντος συζύγου (προξενήτριες). Ἀρραβῶνες (μὲ ποιὸν τρόπο γίνονται, ἐπὶ πόσον χρόνον οἱ νέοι μένουν ἀρραβωνιασμένοι, σχετικὲς συνήθειες καὶ δοξασίες). Προίκα (τί δίνουν γιὰ προίκα, δίνει ὁ γαμβρὸς ἢ ἡ νύμφη;). Ὄνομασίες γάμου (βλόγα, χαρὰ κτλ.). Προπαρασκευὲς τοῦ γάμου (ζύμωμα ψωμιῶν, γέμισμα προικῶν, δῶρα, ξύρισμα γαμβροῦ, λουτρὸ νύμφης, σχετικὰ τραγούδια). Ποιὼς γίνεται κουμπάρος, δεσμὸς τοῦ κουμπάρου μὲ τοὺς νεονύμφους.
- 2) Ποιοὶ καὶ πῶς παίρνουν τὴν νύμφη ἀπὸ τὸ σπίτι τῶν γονέων (ἀποχωρισμός), πῶς γίνεται ἡ πομπὴ γιὰ τὴν ἐκκλησία. Ἡ στέψη (ἀπὸ τί εἶναι κατασκευασμένα τὰ στέφανα, λαμπάδες γάμου). Σχετικὲς συνήθειες, δοξασίες, τραγούδια, μαγικὲς ἐνέργειες γιὰ δέσιμον (ἀμπόδεμα) τοῦ γαμβροῦ.
- 3) Συνήθειες κατὰ τὴν εἴσοδο τῆς νύμφης στὸ σπίτι τοῦ γαμβροῦ, ὑποδοχὴ τῆς νύμφης ἀπὸ τὴν πενθερά, δῶρα, προσκύνημα νύμφης, τραγούδια. Γαμήλιο συμπόσιο, σχετικὲς συνήθειες. Πῶς ὀνομάζεται τὸ νυμφικὸ κρεβάτι (παστός), πῶς εἶναι στολισμένο. Ἐθίμα τῆς πρώτης νύχτας τοῦ γάμου.
- 4) Τί γίνεται τὴν Δευτέρα μετὰ τὸν γάμο, τραγούδια ποὺ τραγουδοῦν στὸ ξύπνημα τῶν νεονύμφων, γεύματα, διασκέδασεις, ἐπίσκεψη στὴ βρύση τοῦ χωριοῦ, προσφορὲς (βούτυρο, ψωμί κτλ.). Ἐπίσκεψη συγγενῶν καὶ φίλων στὸ χωριό. Τί γίνεται τὴν Τρίτῃ καὶ Τετάρτῃ μετὰ τὸν γάμο. Πιστροφία (πότε γίνονται, ποιὰ εἶναι τὰ σχετικὰ ἔθιμα). Δοξασίες καὶ συνήθειες στὴ ζωὴ τῶν νεονύμφων κατὰ τὶς σαράντα ἡμέρες μετὰ τὸ γάμο, κατὰ τὸ πρῶτο ἔτος.

Γ. Χειρονομίες καὶ ἐκφραστικοὶ τρόποι δηλωτικοὶ κοινωνικῶν σχέσεων.

- 1) **Χαιρετισμοί:** Λαϊκὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὴ σημασίαν τοῦ χαιρετι-

σμοῦ. Ποιὸς ὑποχρεοῦται ν' ἀπευθύνῃ πρῶτος τὸν χαιρετισμό, χαιρετισμὸς πρὸς πρόσωπα τῆς αὐτῆς ἡλικίας καὶ κοινωνικῆς τάξεως, πρὸς πρεσβυτέρους, πρὸς ἀνωτέρους, ἀξιωματούχους (ἄρχοντες, ἱερεῖς κτλ.). Χαιρετισμοὶ κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἡμέρας (πρωί, μεσημέρι, βράδυ), στὶς διάφορες ἐορτὲς κτλ. Τρόποι χαιρετισμοῦ (μὲ λόγια, μὲ κινήσεις, χειραψία, ἐναγκαλισμός, ὑπόκλιση, κ.ἄ.δ.).

- 2) **Προπώσεις:** Ὀνομασίες προπόσεων (ἐντολές, κουπάρια), πότε καὶ πῶς γίνονται.
- 3) **Εὐχές, ἀπευχές:** Λαϊκὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὴ δύναμη τῆς εὐχῆς τῶν γονέων, τῶν πρεσβυτέρων, τῶν ἱερέων. Σχετικὲς παροιμίες καὶ γνῶμες. Εὐχὲς ἀνάλογα μὲ τὰ πρόσωπα πρὸς τὰ ὁποῖα ἀπευθύνονται καὶ τὶς περιστάσεις (εὐχὲς σὲ παιδιά, σὲ μαθητὲς, σὲ ἀγάμους, σὲ γέρους, σὲ ταξειδιῶτες, σὲ ὀνομαστικὲς ἐορτὲς, κατὰ τὸν γάμο, τὴν βάπτισιν, κατὰ τὴν ἐργασία, κατὰ τὸν θάνατον κ.ο.κ.). Φράσεις ποὺ λέγονται γιὰ ν' ἀποδιώξουν κακὸ (κούφια ἢ ὥρα ποὺ τ' ἀκούει, μακριὰ ἀπὸ λόγου μας).
- 4) **Κατάρεις:** Λέξεις καὶ φράσεις ποὺ ἀποβλέπουν στὸ νὰ βλάψουν τὰ ὑλικά ἀγαθὰ τοῦ ἄλλου (προκοπὴ νὰ μὴν ἰδῇ, νὰ μὴ μαλλιάσῃ), τὴν ὑγεία (νὰ τὸν φάῃ ἢ φάγουσα, νὰ τὸν ἰδῶ νὰ σέρνεται), τὴν ἠθικὴ ὑπόστασιν ἑνὸς ἀνθρώπου (νὰ τῆς κρεμάσουν κουδούνια, νὰ βγῇ τ' ὄνομά του).
- 5) **Ἀφορισμοὶ καὶ ἀναθέματα:** Ποιοὶ καὶ σὲ ποιὲς περιστάσεις κάνουν τοὺς ἀφορισμοὺς καὶ τὰ ἀναθέματα (ἀφορισμὸς κλέφτη ἀπὸ ἱερέα στὴν ἐκκλησία, ἀνάθεμα σὲ πρόσωπο ποὺ θεωρεῖται ὅτι ἔβλαψε τὴν κοινωνία).
- 6) **Ὅρκοι:** Διατύπωση ὅρκου (στὴ ζωὴ μου, νὰ μὴ χαρῶ τὰ νιάτα μου, νὰ μὴ χαρῶ τὰ παιδιά μου, μὰ τὴν Παναγία, νὰ μὲ στραβώσῃ ὁ ἅγιος... μὰ τὴν ἁγία κοινωνία κτλ.).
- 7) **Βλασφημίες, ὕβρεις, ὕβριστικά σχήματα**

Δ. Κοινωνικὴ ὁργάνωση - Λαϊκὸ δίκαιο.

- 1) **Οἰκογένεια:** Σχέση τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας μεταξὺ τους, πῶς ὀνομάζονται τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας (πατέρας, κύρης, ἀφέντης κτλ.), ποία ἡ θέση τῆς γυναίκας στὸ σπίτι.
- 2) **Πῶς διοικεῖται ἡ Κοινότης:** Κοινωνικὲς τάξεις, ἀξιωματοῦχοι στὴν Κοινότητα, ἐξουσία τῶν ἀρχόντων, ὑπάλληλοι κοινοτικοί.

- 3) **Ἀποδημία καὶ σχετικὰ ἔθιμα.** Ποῦ συνήθως ταξιδεύουν, ἐπὶ πόσο χρόνο, γιὰ ποιὸ σκοπό. Συνήθειες στὸν ἀποχωρισμό, εὐχές, δῶρα.
- 4) **Συνεργασία καὶ ἀλληλοβοήθεια:** Πότε ὑπάρχει συνεργασία, πῶς γίνεται (συνεργασία γιὰ τὴν καλλιέργεια ἀγρῶν, ἀμπελῶν κτλ.). Συντεχνίες, συνεταιρισμοὶ καὶ ἐπαγγελματικὰ σωματεῖα.
- 5) **Ἐθιμικὸ δίκαιο:** Λέξεις καὶ φράσεις σχετικὲς μὲ τὸ δίκαιο.
- α) **Ἐιοχικὸ δίκαιο:** Ἀρραβῶν (καπάρο), μεσιτεία, ἐγγύηση, ποινικὴ ρήτρα. Πῶς γίνονται οἱ πωλήσεις, ἀγορές, μισθώσεις, ἐνοικιάσεις καὶ ἀγοραπωλησίες ἀγρῶν (προτίμηση συγγενῶν ἢ γειτόνων, συμφωνητικὰ κτλ.).
- β) **Ἐμπράγματο δίκαιο:** Ποιὸς ἔχει τὴν κυριότητα ἐνὸς κτήματος ἢ ζώου, πῶς μεταβιβάζεται ἡ κυριότης (μὲ προφορικὴ συμφωνία, μὲ ἔγγραφο;). Γίνεται κανεὶς κύριος κτήματος μὲ χρησικτησία; Πότε ἔχει κάποιος τὴν ἐπικαρπία, πότε ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ περνᾷ στὸ κτῆμα ἄλλου, νὰ ὑδρεύεται ἀπὸ πηγὴ σὲ ξένῃ ιδιοκτησίᾳ. Ἐνέχυρα (ποιά πράγματα δίδονται ὡς ἐνέχυρα, πότε ὁ δανειστὴς μπορεῖ νὰ πωλήσῃ τὸ ἐνέχυρο).
- γ) **Οἰκογενειακὸ καὶ κληρονομικὸ δίκαιο:** Ἐθιμα, δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις τῶν ἀρραβωνιασμένων σὲ περίπτωσιν πού διαλύονται οἱ ἀρραβῶνες συνήθειες σχετικὲς μὲ τὴν προίκα καὶ τὰ γαμήλια δῶρα (ἀπὸ ποιὸν δίδεται προίκα, δῶρα, τί γίνεται σὲ περίπτωσιν πού θὰ διαλυθῇ ὁ γάμος). Δικαιώματα τοῦ γαμβροῦ, ὅταν ἡ νύμφη δὲν εὑρεθῇ παρθένα. Δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις τοῦ γαμβροῦ πού ἐγκαθίσταται στὸ σπίτι τοῦ πενθεροῦ (σὺγαμπος). Σὲ περίπτωσιν στεριότητος τῆς συζύγου λαμβάνεται ἄλλη γιὰ τεκνοποιία; Ποιά ἡ σχέση τῶν δύο γυναικῶν μέσα στὸ σπίτι. Ποιά κληρονομικὰ δικαιώματα ἔχει ὁ σύζυγος, ἂν πεθάνῃ πρώτη ἡ σύζυγος καὶ τὸ ἀντίθετο. Ποιὸς κληρονομεῖ ἀτέκνους. Γίνεται διανομὴ τῆς περιουσίας ὅσο ζοῦν οἱ γονεῖς; Ποιά εἶναι τὰ κληρονομικὰ δικαιώματα τῶν τέκνων. Πῶς συντάσσονται οἱ διαθῆκες καὶ ποιά ἰσχὺ ἔχουν. Πότε γίνεται ἀποκλήρωση τέκνου. Ποιὸς ἀναλαμβάνει τὴν ἐπιτροπεία ἀνηλίκων ὀρφανῶν, ποιά τὰ δικαιώματα καὶ οἱ ὑποχρεώσεις του. Τίθεσία (τρόποι νόθεσις, σχετικὲς δοξασίες). Ἀδελφοποιία, τρόποι ἀδελφοποιίας, ὀνόματα τῶν ἀνθρώπων πού συνδέονται μὲ ἀδελφοποιία (ἀδελφοποιτός, βλάμης, μπράτιμος).
- δ) **Ἐμπορικὸ δίκαιο:** Ἐμπορικὲς συναλλαγὲς μὲ ἀνταλλαγὴ προϋ-

όντων (μὲ εἶδος), σχετικά ἔθιμα. Γίνονται ἐμποροπανηγύρεις, τότε καὶ ποιά εἶδη πωλοῦνται καὶ ἀγοράζονται.

- ε) *Ποινικὸ δίκαιο*: Ποιά εἶναι τὰ εἶδη τῶν ποινῶν καὶ γιὰ ποιά παραπτώματα ἐπιβάλλονται (ραβδισμοί, κούρεμα, διατόμπευση). Ἐκδίκηση (βεντέτα). Ἀπόδειξη ἐνοχῆς ἢ ἀθωότητος, θεοκρισία (γιὰ ν' ἀποδείξῃ κάποιος τὴν ἀθωότητά του, πιάνει μὲ τὸ χέρι του πυρακτωμένο σίδερο ἢ πιάνοντας πέτρα (πέτρα θεόψυχα) ἐπικαλεῖται τὴν τιμωρία τοῦ Θεοῦ, ἂν εἶναι ἐνοχος κ.ἄ.δ.).

Ε. Θάνατος.

- 1) *Γενικά*: Λαϊκὲς δοξασίαι γιὰ τὸν θάνατο, τὴν ψυχὴν, γιὰ μεταθανάτιο ζωή, γιὰ τὸν Κάτω Κόσμο. Προμηνύματα θανάτου (οὐρλιασμα σκύλου, κρωγμοὶ πουλιῶν...). Τί πιστεύουν γιὰ τὸ σῶμα ποὺ μένει ἄλειωτο στὸν τάφο. Βρικόλακες (καταχανάδες, καθαρθῶποι).
- 2) *Ψυχορράγημα*: Τελευταῖες θελήσεις καὶ ὑποχρεώσεις τοῦ ἐτοιμοθανάτου (διαθήκη, μετάληψη). Λέξεις, φράσεις καὶ συνήθειες σχετικὲς μὲ τὸ ψυχορράγημα. Περιποιήσεις τοῦ νεκροῦ (πλύσιμο, σαβάνωμα, στολισμός), θρῆνοι, μοιρολόγια, τοποθέτηση στὸ φέρετρο, φύλαγμα τοῦ νεκροῦ κατὰ τὴν νύκτα, δεισιδαιμονίες.
- 3) *Ἔθιμα ἐκφορᾶς καὶ ταφῆς τοῦ νεκροῦ*: Πῶς κατασκευάζεται τὸ φέρετρο, ποιὲς ὀνομασίαι ἔχει. Ποιοὶ μεταφέρουν τὸν νεκρό. Τί συνηθίζεται νὰ κάνουν ὅταν βγάζουν τὸν νεκρὸ ἀπὸ τὸ σπίτι (σπάσιμο ἀγγείων, φωνές, εὐχές). Κηδεῖα (πῶς σχηματίζεται ἡ νεκρικὴ πομπή, τί κάνουν οἱ διαβάτες ὅταν περνᾷ ἡ πομπή, δεισιδαιμονίες). Ἔθιμα κατὰ τὸν ἐνταφιασμὸ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφή στὸ σπίτι (περίδειπνα, παρηγοριές). Ποιά τὰ ἔθιμα γιὰ κάποιον ποὺ πέθανε στὴν ξενιτιά.
- 4) *Πένθος*: Πῶς ἐκδηλώνεται τὸ πένθος (μαῦρα ἐνδύματα, μένουν ἀξύριστοι κτλ.), πόσο διαρκεῖ.
- 5) *Μνημόσυνα*: Στὶς τρεῖς, στὶς ἑννέα, στὶς σαράντα ἡμέρες μετὰ τὸ θάνατο. Πῶς γίνεται τὸ μνημόσυνο, σχετικά ἔθιμα καὶ δοξασίες.

III. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

Α. Θρησκεία - Λατρεία.

- 1) *Γενικά*: Δοξασίαι γιὰ τὸν Θεό, ὡς δημιουργὸ τοῦ κόσμου, γιὰ

τὸν Χριστό, τὴν Παναγία. Ἐπίθετα Παναγίας καὶ Ἁγίων. Ἅγιοι προστάτες (Ἅγιος Γεώργιος, Ἅγιος Μάμας τῶν βοσκῶν, Ἅγιος Νικόλαος τῶν ναυτικῶν κ.ο.κ.). Παραδόσεις γιὰ ἐκκλησίες καὶ εἰκόνες. Τάματα καὶ προσφορὲς σὲ ἐκκλησίες, ἐγκοιμήσεις, ζώσιμο ἐκκλησίας. Νηστείες. Θυσίες ζώων. Ἁγιάσματα, λιτανείες, πανηγύρια.

2) *Δοξασίες σχετικὲς μὲ στοιχεῖα τῆς φύσεως καὶ οὐράνια σώματα.*

α) *Δοξασίες γιὰ δέντρα*: Τὰ δέντρα ἔχουν ψυχὴ, στοιχειωμένα δέντρα, σχετικὲς διηγήσεις (ἂν κοιμηθῇς στὴ σκιά ὀρισμένου δέντρου μπορεῖς νὰ πάθης κακό).

β) *Δοξασίες σχετικὲς μὲ τὴ φωτιά*: Δὲν δανεῖζουν φωτιά ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς νύχτα. Ἡ νύμφη, ὅταν μπαίνει στὸ σπίτι τοῦ γαμβροῦ, προσκυνάει στὴν ἐστία. Δύναμη τῆς καινούργιας φωτιάς, δηλαδή τῆς φωτιάς ποὺ ἀνάβουν μὲ τὴν τριβὴ ἑνὸς ξύλου ἐπάνω σὲ ἄλλο κτλ.

γ) *Δοξασίες σχετικὲς μὲ τὸ νερό*: Τὸ νερὸ κοιμᾶται τὴ νύχτα, σχετικὲς διηγήσεις. Τὴν πρωτοχρονιά φέρνουν πρῶτὸ στὸ σπίτι τὸ ἀμίλητο νερὸ κ.ἄ.δ.

δ) *Δοξασίες σχετικὲς μὲ λίθους*: Ἁγιολίθαρα ποὺ τὰ προσκυνοῦν, λιθάρια ἐπάνω στὰ ὁποῖα κυλίσουν οἱ ἐπίτοκες γυναῖκες, γιὰ νὰ διευκολυνθῇ ὁ τοκετός, πέτρες ποὺ θεωροῦνται ὅτι ἔπесαν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ κ.ἄ.δ.

ε) *Δοξασίες καὶ πίστεις σχετικὲς μὲ τὸν ἥλιο καὶ τὴ σελήνη*: Στρέφονται πρὸς τὴν ἀνατολὴ πρῶτὸ πρῶτὸ, γιὰ νὰ κάμουν τὴν προσευχή τους, σχετικὰ ἀσμάτια καὶ προσευχές. Ἡ σελήνη κατὰ τίς διάφορες φάσεις τῆς ἐπιδρᾷ στὴν αὕξησιν ἢ στὴν καταστροφὴ τῆς βλαστήσεως.

3) *Ἔθιμα στὶς διάφορες ἐορτὲς τοῦ χρόνου.*

Σεπτέμβριος.

1η Σεπτεμβρίου (θεωρεῖται ἀρχὴ τοῦ ἔτους; ποιὲς οἱ ὀνομασίες... στολισμὸς σπιτιῶν, γεωργικὲς συνήθειες).

2α Σεπτεμβρίου, τοῦ Ἁγίου Μάμα (ἔθιμα καὶ δοξασίες σχετικὲς, προστάτης βοσκῶν, προσφορὲς στὸν Ἅγιο).

8η Σεπτεμβρίου, τῶν Γενεθλίων τῆς Παναγίας (ὀνομασία τῆς ἐορτῆς, ἔθιμα).

14η Σεπτεμβρίου, τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (ἔξοδος

στά ἀμπέλια, μιμικὲς παραστάσεις (Λειδινὸς στήν Αἴγινα), ἀγερομοὶ παιδιῶν, προσφορὲς καρπῶν στήν ἐκκλησίαν γιὰ νὰ εὐλογηθοῦν, ἀρχὴ χειμερινῆς ἐποχῆς γιὰ τοὺς ναυτικούς).

26η Σεπτεμβρίου, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου (ἔθιμα καὶ δοξασίες σχετικές).

Ὀκτώβριος.

Ὀνομασίες τοῦ μηνός. Ἔθιμα καὶ δοξασίες γιὰ τὶς ἐορτές:
8η Ὀκτωβρίου, τῆς Ἁγίας Μάρκας (διδασκαλίες: δὲν ξεκινοῦν γιὰ τὰ χειμαδιά, ὅσοι γεννῶνται τὴν ἡμέραν ἐκείνη θὰ εἶναι δυστυχεῖς).

18η Ὀκτωβρίου, τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ.

20η Ὀκτωβρίου, τοῦ Ἁγίου Ἀρτεμίου.

26η Ὀκτωβρίου, τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (συμβάσεις ποιμένων, ἄνοιγμα νέων κρασιῶν. Μικρὸ καλοκαιράκι).

Νοέμβριος.

Ἔθιμα καὶ δοξασίες γιὰ τὶς ἐορτές:

1η Νοεμβρίου, τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων (θυσίαι ζώων, παραδόσεις γιὰ ἐλάφι ποὺ ἐρχόταν μόνο του νὰ θυσιασθῇ).

3η Νοεμβρίου, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ ἐπιλεγομένου Μεθυστή.

8η Νοεμβρίου, τῶν Ταξιαρχῶν (οἱ Ταξίαρχες καταγράφουν τοὺς μελλοθανάτους, διδασκαλίες).

11η Νοεμβρίου, τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ (βοηθεῖ στήν ἀνεύρεση χαμένων ἀντικειμένων ἢ ζώων, ἀρχίζει ἀπὸ τότε ὁ χειμώνας).

14η Νοεμβρίου, τοῦ Ἁγίου Φιλίππου (ἅγιος γεωργός, ἔθιμα, παραδόσεις).

21η Νοεμβρίου, τῶν Εἰσοδίων τῆς Παναγίας (ὀνομασίες τῆς ἐορτῆς, συνήθειες).

30η Νοεμβρίου, τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου (ἡ ἡμέρα «ἀντρειώνει», δηλ. μεγαλώνει, πολυσπόρια).

Δεκέμβριος.

Συνήθειες, δοξασίες, μαγικὲς πράξεις, παραδόσεις σχετικὲς μὲ τὶς ἐορτές:

4η Δεκεμβρίου, τῆς Ἁγίας Βαρβάρας (προστατεύει ἀπὸ τὴν εὐλογία. Παρασκευὴ εἰδικῶν ἐδεσμάτων, διδασκαλίες).

5η Δεκεμβρίου, τοῦ Ἁγίου Σάββα (παρασκευὴ φάβας, γιὰ ποῖο λόγο γίνεται).

6η Δεκεμβρίου, τοῦ Ἁγίου Νικολάου (θαλασσινὸς ἅγιος, σχετικές παραδόσεις, παροιμίες).

12η Δεκεμβρίου, τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος (διανομὴ κολλύβων).

15η Δεκεμβρίου, τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου (βοηθάει στὸν τοκετὸ τῶν γυναικῶν, λευτερώνει).

18η Δεκεμβρίου, τοῦ Ἁγίου Μοδέστου (προστάτης γεωργῶν, διηγήσεις γιὰ θαύματα, ἔθιμα).

Δωδεκαήμερο Χριστουγέννων.

Πῶς θεωρεῖται ὅλο τὸ Δωδεκαήμερο, πότε ἀρχίζει, πότε τελιώνει. Δοξασίες γιὰ Καλικαντζάρους, σχετικές διηγήσεις· δοξασίες γιὰ ἄνοδο ψυχῶν, προγνωστικὰ καιροῦ γιὰ ὅλους τοὺς μῆνες τοῦ ἔτους ἀπὸ τὸν καιρὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Δωδεκαημέρου.

Ἔθιμα Παραμονῆς καὶ ἡμέρας Χριστουγέννων (σφαγὴ χοίρων, χρυσόψωμα, ἐπίσκεψη νεκροταφείων, πολυσπόρια, παρασκευὴ προζυμιοῦ, γιὰ νὰ μείνῃ ὅλο τὸ ἔτος. Κάλαντα, τραπέξι καὶ δεῖπνο τῆς Παραμονῆς, εἰδικὰ φαγητά. Τοποθέτηση ξύλου (κούτσουρου) στὴν ἐστία, πὺλ καίεται ὅλο τὸ Δωδεκαήμερο, μεταμφιέσεις, μαντικές συνήθειες, εὐχές).

Ἰανουάριος.

Ἔθιμα τῆς Παραμονῆς καὶ τῆς Πρώτης ἡμέρας τοῦ ἔτους (βασιλόπιττα, κουλούρια, εἰδικὰ φαγητά, τραπέξι τῆς Παραμονῆς, κόψιμο πίττας. Κάλαντα, δοξασίες καὶ παραδόσεις γιὰ τὸν Ἅγιο Βασίλειο, χαρτοπαξία, μαντικές πράξεις. Συνήθειες κατὰ τὴν πρωία τῆς Πρώτης τοῦ ἔτους, ἀμίλητο νερό, τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας πιάνουν πέτρα μὲ τὴν εὐχὴ νὰ εἶναι γεροὶ σὰν τὴν πέτρα, ποδαρικό, δῶρα).

Παραμονὴ καὶ ἡμέρα τῶν Θεοφανείων (ὄνομα τῆς ἐορτῆς. Κάλαντα, παρασκευὴ κουλουριῶν, εἰδικῶν φαγητῶν. Ρίψιμο τοῦ Σταυροῦ στὴ θάλασσα ἢ σὲ ποτάμι, ἁγιασμός, περιφορὰ εἰκόνων, δοξασίες γιὰ τοὺς Καλικαντζάρους ποὺ φεύγουν. Ἄναμμα πυρῶν, κάψιμο τοῦ σφώφτη, βιαία ἐμβάπτιση ἀνθρώπων σὲ ποταμὸ κτλ.). Ἔθιμα κατὰ τὴν ἐορτὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, 7 Ἰανουαρίου (οἱ νέοι γυρίζουν στὰ σπίτια καὶ σηκώνουν πάνω σὲ σκαμνὶ τὰ παιδιά ποὺ βρίσκουν σὲ κάθε σπίτι, φωνάζοντας «ἄξιος» (ἄξιωμα παιδιῶν), διανομὴ πίττας).

8η Ἰανουαρίου, τῆς Ἁγίας Λομνίκης (συμπόσια γυναικῶν καὶ περιορισμὸς τῶν ἀνδρῶν στὰ σπίτια, ἡμέρα τῆς μαμμῆς).

14η Ἰανουαρίου, τὰ Ἀντίφωτα (ἀπαγορεύεται ἡ ἐργασία).

Φεβρουάριος.

1η Φεβρουαρίου, τοῦ Ἁγίου Τρύφωνος (προστάτης ἅγιος τῶν γεωργῶν, σχετικὲς διηγήσεις, ἀπαγόρευση κλαδέματος ἀμπελιῶν κτλ.).

2α Φεβρουαρίου, τῆς Ὑπαπαντῆς (ὀνομασίης τῆς ἑορτῆς καὶ σχετικὲς συνήθειες).

3η Φεβρουαρίου, τοῦ Ἁγίου Συμεῶνος (ὀνομασίης τῆς ἑορτῆς, συνήθειες).

10η καὶ 11η Φεβρουαρίου, τοῦ Ἁγίου Χαράλαμπους καὶ τοῦ Ἁγίου Βλασίου (ποιοὺς προστατεύουν οἱ ἅγιοι, σχετικὲς παραδόσεις καὶ συνήθειες).

Ἀποκριές.

Ἔθιμα γενικὰ γιὰ ὅλη τὴν διάρκεια τῆς ἀποκριᾶς (μεταμφιέσεις, ὀνόματα μεταμφιεσμένων, λόγοι καὶ πράξεις μεταμφιεσμένων, δραματικὲς παραστάσεις, συγκεντρώσεις καὶ διασκεδάσεις).

Ἔθιμα εἰδικὰ γιὰ κάθε ἑβδομάδα τῶν Ἀποκρεων, ἀπὸ τὴν Κυριακὴ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου, ὡς τὴν Κυριακὴ τῆς Τυροφάγου. Ὀνόματα ἑβδομάδων (Προσφωνή, Συγκόκκαλη, Ἄρτσι-βούρτσι, κτλ.). Σφαγὴ χοίρων τὴν Πέμπτῃ τῆς Ἀποκριᾶς (Τσιγκοπέφτη)· συνήθειες κατὰ τὴν ἡμέρα αὐτή. Σάββατο τῆς Ἀποκριᾶς (Ψυχосάββατο). Νεκρικὰ ἔθιμα, διανομὴ κολλύβων, τὰ παιδιὰ γυρίζουν στὰ σπίτια καὶ λένε τὸ «Ψυχούδι» κτλ. Συνήθειες κατὰ τὴν ἑβδομάδα τῆς Τυροφάγου (μεταμφιέσεις, δραματικὲς παραστάσεις, ἀροτριώσεις μὲ ἀνθρώπους ζευγμένους στὸ ἄροτρο, ἄσμενες κινήσεις (Καλόγεροι, Κούκερος, Κιοπέκμπεης). Ἐκλογή βασιλιᾶ τοῦ ἔτους, ἀνάμμα πυρῶν, εἰδικὰ φαγητά, μαντικὲς πράξεις, δεισιδαιμονίες).

Καθαρὴ Ἑβδομάδα: Συνήθειες τῆς Καθαρᾶς Δευτέρας (μεταμφιέσεις, ἔξοδος στὴν ἐξοχή, τραγούδια, χοροί...). Συνήθειες Καθαρᾶς Τρίτης, Σαββάτου τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, ποὺ θεωρεῖται Ψυχосάββατο).

28η Φεβρουαρίου (συνήθειες διάφορες, π.χ. θοραύουν ἀγγεῖα στοὺς δρόμους, γιὰ ν' ἀποδιώξουν τοὺς ψύλλους κ.ἄ.δ.).

Μάρτιος.

1η Μαρτίου (ἔθιμα σχετικὰ, π.χ. καθαρισμὸς δρόμων, μετεωρολογικὲς παρατηρήσεις (μερομήνια), δρίμες, ἀγερμοὶ παιδιῶν, χελιδονίσματα, κτυπήματα μὲ χλωρὸν βλαστὸν, δέσιμο κλωστῆς γύρω στὸ χέρι κ.ἄ.δ.).

9η Μαρτίου, τῶν Ἀγίων Σαράντα (συνήθειες καὶ δοξασίες, παρασκευὴ εἰδικῶν φαγητῶν).

24η Μαρτίου, Παραμονὴ Εὐαγγελισμοῦ (τὰ παιδιά γυρίζουν καὶ χτυποῦν μετὰλλινα ἀγγεῖα καὶ κουδούνια, γιὰ νὰ διώξουν τὰ ἔντομα καὶ τὰ ἑρπετά).

25η Μαρτίου, τοῦ Εὐαγγελισμοῦ (συνήθειες διάφορες, π.χ. ἄναμμα πυρῶν, ἔξοδος στοὺς ἀγρούς).

Πασχαλινὲς ἑορτές.

Σάββατο τοῦ Λαζάρου (Κάλαντα, παρασκευὴ εἰδικῶν φαγητῶν). Κυριακὴ τῶν Βαῖων (Βάγια, χτυπήματα μὲ κλάδους βαῖων, σχετικές δοξασίες, τραγούδια).

Μεγάλῃ Ἑβδομάδα: Συνήθειες Μεγάλῃς Δευτέρας, Μεγάλῃς Τετάρτης, Μεγάλῃς Πέμπτης (ἀπλώνουν τὰ ροῦχα, βάζουν ἄβγά, δεισιδαιμονίες κατὰ τὴν ἀνάγνωση τῶν δώδεκα εὐαγγελίων). Συνήθειες τῆς Μεγάλῃς Παρασκευῆς (στολισμός Ἑπιταφίου, ἀπαγόρευση ἐργασίας, περιαγωγή Ἑπιταφίου, λουλούδια ἀπὸ τὸν Ἑπιτάφιο καὶ χρῆση αὐτῶν). Συνήθειες Μεγάλου Σαββάτου.

Συνήθειες Κυριακῆς τοῦ Πάσχα (ὀνομασίες τῆς ἡμέρας, χαιρετισμοί, ἀσπασμοί, πυροβολισμοί, σχετικές δοξασίες, λαμπάδες τοῦ Πάσχα, νυκτερινὸ δείπνο, τσούγκρισμα ἀβγῶν. Ἐναγμα πυρῶν, δοξασίες γιὰ τὶς ψυχές, δεισιδαιμονίες, δεύτερη Ἀνάσταση, τὸ κάψιμο τοῦ Ἰοῦδα).

Ἑβδομάδα διακαινήσιμος (ὀνόματα τῆς ἑβδομάδας αὐτῆς, ἀπαγορεύσεις ἐργασίας, συνήθειες τῆς Δευτέρας, τῆς Τρίτης, τῆς Πέμπτης, τῆς Παρασκευῆς (Ζωοδόχου Πηγῆς). Συνήθειες τῆς Δευτέρας τοῦ Θωμᾶ.

Ἀπρίλιος.

1η Ἀπριλίου, Πρωταπριλιά (συνήθεια νὰ λένε ψέματα δικαιολογία).

22α καὶ 23η Ἀπριλίου, Παραμονὴ καὶ ἑορτὴ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου (συνήθειες καὶ δοξασίες, ὡς π.χ. ἄναμμα πυρῶν, σφαγὴ ἀμνοῦ, σταυροὶ αἵματος στὶς πόρτες τῶν σπιτιῶν, ἀμίλητο νερό. Ἐξοδος στὰ ποιμνιοστάσια καὶ ἑορτασμός, ζύγισμα ἀνθρώπων, κούνιες, συλλογὴ φαρμακευτικῶν βοτάνων. Σύναψη ποιμενικῶν συμφωνιῶν).

24η Ἀπριλίου, Παραμονὴ Ἀγίου Μάρκου (συνήθεια νὰ χτυποῦν χάλκινα ἀγγεῖα, γιὰ νὰ διώξουν ὄφεις καὶ ἄλλα ἑρπετά).

Μεσοπεντηκοστή (ἔξοδος στοὺς ἀγρούς, μιμικὲς παραστάσεις: Κάνναβος στὸν Πόντο, Ζαφείρης στὴν Ἡπειρο κ.ἄ.δ.).

Μάιος.

Παραμονή Πρωτομαγιάς και ημέρα τῆς Πρωτομαγιάς (ἔξοδος στοὺς ἀγρούς, συλλογὴ λουλουδιῶν, κρέμασμα στεφάνων στὶς πόρτες τῶν σπιτιῶν, τραγούδια, μιμικὲς παραστάσεις, προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες).

2α, 3η καὶ 4η Μαΐου, τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, τῆς Ἁγίας Μαύρας, τῆς Ἁγίας Πελαγίας.

21η Μαΐου, τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης (πανηγύρεις, θυσίαι ταύρων, πυροβασία, ἀναστενάγια, τραγούδια).

Τῆς Ἀναλήψεως (ὀνομασίες τῆς ἑορτῆς, ποιμενικὴ ἑορτή. Ἐξοδος στὴ θάλασσα καὶ καθαρισμός, μαντικὲς καὶ ἄλλες συνήθειες).

Σάββατο Πεντηκοστῆς (ὀνομασίες: Ρουσαλιοῦ, Μυροθανάτου. Δοξασίες γιὰ τὶς ψυχές).

Τῆς Πεντηκοστῆς καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (ἔθιμα καὶ δοξασίες σχετικὲς).

Ἰούνιος.

12η Ἰουνίου, 14η Ἰουνίου, τοῦ Ἁγίου Ὀνουφρίου, Ἑλισαίου τοῦ Προφήτου (συνήθειες καὶ δεισιδαιμονίες σχετικὲς).

23η καὶ 24η Ἰουνίου, Παραμονὴ καὶ ἑορτὴ γενεθλίων Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (μαντικὲς πράξεις, Κλήδονας: ὀνομασία, τρόπος παρασκευῆς, τραγούδια· ἔθιμα γεωργικὰ καὶ ἄλλα).

29η Ἰουνίου, τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (πανηγύρεις, θυσίαι).

Ἰούλιος.

1η, 2α καὶ 7η Ἰουλίου, Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, Παναγίας τῆς Καψοδεματούσας ἢ Καψοχεροβολοῦς, Ἁγίας Κυριακῆς (ἔθιμα καὶ δεισιδαιμονίες σχετικὲς).

17η Ἰουλίου, τῆς Ἁγίας Μαρίας (ἔξοδος στὰ ἀμπέλια, πανηγύρεις, συμπόσια, παραδόσεις).

20η Ἰουλίου, τοῦ Προφήτη Ἡλία (παραδόσεις σχετικὲς μὲ τὸν Προφήτη, ἄναμμα πυρῶν, μετεωρολογικὲς παρατηρήσεις, σχετικὲς παροιμίαι, μαντικὲς ἐνέργειαι, δεισιδαιμονίες).

26η καὶ 27η Ἰουλίου, τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος (ἔθιμα καὶ δοξασίες σχετικὲς).

31η Ἰουλίου (ἄναμμα πυρῶν στοὺς δρόμους).

Αὐγουστος.

1η Αὐγούστου (ἀρχίζουν οἱ δριῖμες τοῦ Αὐγούστου· μετεωρολο-

γικές παρατηρήσεις κατὰ τὶς 6 πρῶτες ἡμέρες τοῦ Αὐγούστου (μερομήνια). Ἄναμμα πυρῶν στοὺς δρόμους, μεταμφιέσεις κ.ἄ.).

6η Αὐγούστου, τῆς Μεταμορφώσεως (ἔθιμα καὶ δοξασίες).

15η καὶ 23η Αὐγούστου, τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τὰ ἐννιάμερα τῆς Παναγίας (ἔθιμα καὶ δοξασίες σχετικές).

29η Αὐγούστου, τῆς Ἀποκεφαλίσεως τοῦ Ἰωάννου (συνήθειες καὶ δοξασίες, ὡς π.χ. νηστείες, ἄναμμα πυρῶν κτλ.).

Β. Μαγεία, δεισιδαιμονίες.

- 1) **Βασκανία** (μάτι, μάτιασμα, φταρμός): Ποιοὶ ἄνθρωποι ἔχουν τὴν ιδιότητα νὰ βασκαίνουν (μαυρομάτηδες, πυκνοφρύδηδες κτλ.), τὶ βασκαίνουν (ἄνθρώπους, ζῶα, ἄψυχα ἀντικείμενα). Πῶς καταλαβαίνουν τὴν βασκανία καὶ πῶς τὴν θεραπεύουν (ξόρκια, κάπνισμα, φτύσιμο κ.ἄ.).
- 2) **Μαγικὲς πράξεις καὶ δεισιδαιμονίες σχετικὲς μὲ τὴν ἀποδίωξιν ἐπιδημιῶν ἢ ἀσθενειῶν**: Ἀροτρίαση γύρω γύρω στο χωριό, ζώσιμο ἐκκλησίας, κατάδεσμοι, πέραςμα ἀσθενοῦς ἀπὸ τρύπα πέτρας ἢ δένδρου (τρυποπέραςμα), μεταφορὰ ἀσθενοῦς σὲ σταυροδρόμι, ἐγκοίμηση σὲ ἐκκλησία, ράντισμα μὲ ἁγίασμα, πέραςμα κάτω ἀπὸ Ἐπιτάφιο, κάπνισμα μὲ βότανα, ξόρκια κ.ἄ.δ.
- 3) **Λιτανεῖες καὶ μαγικὲς ἐνέργειες σὲ περίπτωση ἀνομβρίας.**
- 4) **Μαγικὲς ἐνέργειες γιὰ νὰ προκαλέσουν τὸν ἔρωτα ἢ τὸ μίσος ἀνάμεσα σὲ ἀγαπώμενα ζεύγη ἢ ἀνδρόγυνα**: Φίλτρα, μισητικά, κατάδεσμοι.
- 5) **Μαγικὲς ἐνέργειες γιὰ νὰ καρφώσουν (παγιδέψουν) ζῶα**: π. χ. ἄλεπού, λύκο κτλ.
- 6) **Μαγικὲς ἐνέργειες κατὰ τὴ θεμελίωση σπιτιῶν ἢ ἄλλων κτηρίων**: Σφαγὴ ζώου, κάρφωμα ἥσκιου διαβάτης κτλ.
- 7) **Ἀπαγορεύσεις καὶ δικαιολογία αὐτῶν**: Ἀπαγορεύεται ἡ ἐργασία ὁρισμένες ἡμέρες ἢ ὥρες, ὁ δανεισμός φωτιᾶς τὴ νύχτα, δὲν σαρώνουν τὸ σπίτι ὅταν φεύγῃ ταξειδιώτης, δὲν δανεῖζουν ποτὲ τὴν ἡμέρα ποὺ ἀρχίζει ἡ σπορὰ κ.ἄ.δ.

Γ'. Μαντική.

- 1) **Προβλέψεις ἀπὸ χαρακτηριστικὰ σημεῖα τοῦ σώματος** (κόκκινα μαλλιά, σμιχτὰ φρύδια, μεγάλα ἄφτιά, μυτερὰ δόντια κ.ἄ.δ.).

- 2) *Μαντεῖες ἀπὸ τὶς φωνές ἢ κινήσεις ζώων, ἀπὸ τὸ πέταμα ἢ τὶς φωνές πουλιῶν.*
- 3) *Μαντεῖες ἀπὸ τὸν παλμὸ τοῦ ματιοῦ, τὸ βόισμα τῶν ἀφτιῶν, τὸν κνισμὸ τῆς παλάμης, τῆς μύτης κτλ.*
- 4) *Μαντεῖες ἀπὸ ἀκαθόριστους κρότους μέσα στὸ σπίτι (τρίξιμο στέγης, πατώματος).*
- 5) *Μαντεῖες ἀπὸ διάφορα περιστατικὰ (ἀπαντήματα στὸ δρόμο, ἀπὸ τὸ ἂν ὁ νεκρὸς κατὰ τὴν ἐκφορὰ ἔχη γελαστὸ πρόσωπο κ.ἄ.δ.).*
- 6) *Ὀνειρομαντεία.*
- 7) *Καθρεπτομαντεία, πηγαδομαντεία, λεκανομαντεία, κοσκινομαντεία, εἰκονομαντεία, ὠμοπλατοσκοπία, πυρρομαντεία κ.ἄ.*

Δ. Δημοτικὰ τραγούδια, μουσικὴ καὶ χοροί: Τὸ τραγούδι εἶναι πλήρες ὅταν ἔχουμε τὸ κείμενο μαζί με τὴν μελωδίαν τοῦ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ προσπαθοῦμε νὰ καταγράψουμε καὶ τὴ μουσικὴ. Αὐτὸ εἶναι εὐκόλο σήμερα μετὰ τὴν χρῆσιν μαγνητοφώνου. Ὁ συλλογεὺς ποὺ διαθέτει μαγνητόφωνο πρέπει νὰ παρακολουθῇ τὴν ἠχογράφηση καὶ νὰ ζητῇ πληροφορίες, στὸ τέλος τῆς ἠχογράφησης κάθε τραγουδιοῦ, γιὰ ἄγνωστες λέξεις, ἀσαφεῖς στίχους κ.ἄ.δ. Ἐπίσης πρέπει νὰ καταγράψῃ ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ τραγουδιστοῦ, ἂν εἶναι νέος ἢ γέρος, τί γραμματικὰς γνώσεις ἔχει, ἀπὸ ποιὸν καὶ ποῦ ἔμαθε τὸ τραγούδι κτλ., ὅπως γίνεται καὶ στὴ συλλογὴ ἄλλης λαογραφικῆς ὕλης.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μελωδίαν κάθε τραγουδιοῦ, ὀφείλουμε νὰ συγκεντρώνουμε καὶ στοιχεῖα γενικώτερα σχετικὰ μετὰ τὴ μουσικὴ, ὅπως π.χ. ἂν ὑπάρχουν ἐρασιτέχνες ἢ ἐπαγγελματίες ὀργανοπαῖκτες, πῶς ἀσχοῦν τὸ ἐπάγγελμά τους, τί ἀμοιβὴ παίρνουν καὶ ὅ,τι ἄλλο σχετικόν. Τὰ τραγούδια συνήθως διακρίνουμε στὶς ἐπόμενες κατηγορίας, ἀνάλογα μετὰ τὸ περιεχόμενον καὶ τὶς περιστάσεις ποὺ τραγουδιῶνται. Ὁ συλλογεὺς καλὸν εἶναι νὰ σημειώῃ καὶ τὸν χαρακτηρισμὸ ποὺ δίνει ὁ τραγουδιστής, «τῆς τάβλας», «τοῦ γάμου», «κλέφτικο» καὶ ὅ,τι ἄλλο.

- 1) *Ἀκριτικὰ* (τοῦ Διγενῆ, τοῦ Πορφύρη, τοῦ Ἀνδρόνικου κ.ἄ.).
- 2) *Παραλογές* (τῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι, τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, τοῦ Κολυμβητῆ κ.ἄ.).

- 3) *Ἱστορικά τῶν τελευταίων βυζαντινῶν καὶ νεωτέρων χρόνων* (τὸ πάριμο τῆς Ἀδριανούπολης, τὸ πάριμο τῆς Τραπεζούντας, θρῆνος γιὰ τὸ πάριμο τῆς Πόλης κ.ἄ.).
- 4) *Κλέφτικα* (τοῦ Χρίστου Μηλιῶνη, τοῦ Νικοτσάρα, τοῦ Μπουκουβάλα κ.ἄ.).
- 5) *Θρησκευτικά, λατρευτικά* (τῆς Περπερούνας, Χελιδονίσματα, τοῦ Ζαφείρη, ὁ Λειδινός, Κάλαντα).
- 6) *Ἑρωτικά.*
- 7) *Τοῦ γάμου.*
- 8) *Νανουρίσματα, ταχταρίσματα.*
- 9) *Τῆς ξενιτειᾶς.*
- 10) *Ἑργατικά, τῆς ἐξοχῆς καὶ τῆς θάλασσας.*
- 11) *Διδακτικά, στοχασμοί.*
- 12) *Σατιρικά* (σατιρικά ζώων, σατιρικά ἀνθρώπων).
- 13) *Μοιρολόγια, τοῦ Χάρου καὶ τοῦ Κάτω Κόσμου.*
- 14) *Παιδικά.*

Ἡ καταγραφή τῶν χορῶν ἀπαιτεῖ εἰδικὴ κατάρτιση, πού δὲν μπορεῖ νὰ ἔχη καθένας πού ἀσχολεῖται μὲ τὴ συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου. Ὁ συλλογεὺς πού δὲν ἔχει τὴν εἰδικὴ κατάρτιση νὰ δίνει σχηματικὰ τοὺς χοροὺς καὶ δὲν διαθέτει κινηματογραφικὸ μηχανήμα, θὰ περιοριστῇ στὴν φωτογράφηση ὅσον εἶναι δυνατὸ καὶ στὴν παραστατικὴ περιγραφὴ, σημειώνοντας τὴ θέσιν πού παίρνουν οἱ χορευτές, τὸν ἀριθμό, ἂν εἶναι μόνον ἄνδρες ἢ καὶ γυναῖκες μαζί, πῶς εἶναι πιασμένοι ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο, τίς κινήσεις πού κάνουν καὶ ὅ,τι ἄλλο σχετικὸ στοιχεῖο. Πρέπει ἐπίσης νὰ σημειώνωνται οἱ περιστάσεις, κατὰ τίς ὁποῖες χορεύονται οἱ χοροί, καὶ οἱ ὀνομασίαι τους.

Ε. Μύθοι καὶ ἀνεκδότα, παραμύθια, εὐτράπελες διηγήσεις: Οἱ μύθοι ἔχουν διδακτικὸ χαρακτήρα. Σημειώνουμε πιστὰ τὴν ἀφήγησιν τοῦ μύθου ἢ τοῦ ἀνεκδότου, τίς περιστάσεις κατὰ τίς ὁποῖες λέγονται, καθὼς καὶ τίς τυχόν παρατηρήσεις τοῦ ἀφηγουμένου. Γιὰ τὸ παραμῦθι χρειάζεται ἐπίσης πιστὴ καταγραφή, ὅπως τὸ ἀφηγεῖται ὁ παραμυθίας· δὲν πρέπει νὰ παραλείπωνται ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ παραμυθιοῦ, πού κάποτε εἶναι ἔμμετρα καὶ φαίνονται ἄσχετα μὲ τὴν ὅλη ὑπόθεσιν τοῦ παραμυθιοῦ. Μαζί μὲ τὸ κείμενον τοῦ πα-

ραμυθιῷ νὰ δίδωνται καὶ στοιχεῖα γιὰ τὴν κοινωνικὴ θέσιν τοῦ πα-
ραμυθᾶ καὶ τὴν ἀτμόσφαιρα γενικὰ ποὺ δημιουργεῖται μὲ τὴν ἀφήγη-
σιν τοῦ παραμυθιοῦ. Μὲ ὅλες τὶς λεπτομέρειες πρέπει νὰ καταγράφων-
ται καὶ οἱ εὐτράπελες διηγήσεις. Ἡ χρῆσις μαγνητοφώνου ἐξασφαλίζει
τὴν πιστότερον διατήρησιν τῶν κειμένων.

ΣΤ. Παραδόσεις: Μυθικὲς διηγήσεις ποὺ συνδέονται μὲ ὁρισμέ-
νους τόπους, χρόνους, κτίσματα, πρόσωπα ἱστορικὰ ἢ μυθικὰ, φυσικὰ
στοιχεῖα καὶ φαινόμενα⁽¹⁾.

- 1) *Παλιὲς ἱστορίες* (στὴ Χίο π.χ. δείχνουν τὴ «δασκαλόπετρα», ὅπου
εἶχε τὸ σχολεῖο του ὁ Ὅμηρος. Στὰ Ψαρά ἀκοῦνε κάθε 21 τοῦ
Θεριστῆ τοῦμπανα καὶ τρουμπέτες, καθὼς κάνανε οἱ Τοῦρκοι ὅταν
χαλάσανε τὰ Ψαρά).
- 2) *Παραδόσεις γιὰ τὴν Πόλιν καὶ τὴν Ἀγιά Σοφιά.*
- 3) *Παραδόσεις ἀναφερόμενες στὴν οἰκισιν πόλεων, στὴν
ὀνομασία τόπων, στὴν καταστροφὴ καὶ ἐρήμωσιν αὐτῶν*
(ἡ Τήνος, π.χ. λεγόταν πρωτύτερα Φειδούσα καὶ ὀνομάστηκε Τή-
νος ἀπὸ τὸ ὄνομα κάποιου βασιλόπουλου, ὁ Γερωντόβραχος στὸν
Παρνασσὸ ὀνομάστηκε ἔτσι, γιὰτὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἔρχονταν ἄλλοτε τοὺς
ἄχρηστους, λόγῳ ἡλικίας, γέροντες).
- 4) *Παραδόσεις γιὰ τόπους καὶ πολιτεῖες ποὺ βούλιαξαν καὶ
εἶναι σήμερον λίμνες ἢ θάλασσες.*
- 5) *Γιὰ βασιλιάδες (ρηγάδες) καὶ βασιλόπουλα, κάστρα καὶ
πύργους ποὺ κατοικοῦσαν.*
- 6) *Γιὰ παλιοὺς Ἑλληνας, γίγαντες καὶ ἀντρειωμένους.*
- 7) *Γιὰ ἀρχαῖα κτήρια καὶ μάρμαρα* (τὸ κάστρο τῆς Ὠριᾶς,
τῆς Ἀρτας τὸ γεφύρι).
- 8) *Γιὰ ἀρχαίους θεοὺς καὶ ἥρωες* (στὴν Ἥπειρον τοποθεσία
ὀνομάζεται Θεόστρουγκα, γιὰτὶ μαζεύονταν οἱ Θεοὶ καὶ ἀποφά-
σιζαν ὅ,τι ἤθελαν νὰ κάμουν, ἄλλη τοποθεσία στὴν Κρήτη ὀνομά-
ζεται «τοῦ Δία τὸ μνήμα»).
- 9) *Γιὰ τὸ Χριστὸ καὶ τὰ πάθη του* (ὁ Χριστὸς καὶ οἱ Ἑβραῖοι, ὁ
θάνατος τοῦ Ἰούδα).

(1) Στὴν διαίρεσιν τῶν παραδόσεων ἀκολουθεῖται τὸ διάγραμμα τοῦ Ν. Γ. Πολίτου
(Παραδόσεις, μέρος Α' Ἀθῆναι 1904). Βλ. καὶ Στίλπ. Κυριακίδου, Ἑλ-
ληνικὴ Λαογραφία, μέρος Α', Ἀθῆναι 1922, σ. 152 κἑ.

- 10) *Γιὰ Ἀγίους* (ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στήν Κρήτη, ὁ Ἀγιολιάς).
- 11) *Γιὰ ἐκκλησίες.*
- 12) *Σχετικές μὲ τὸν οὐρανό, τ' ἄστρα καὶ τὴ γῆ* (οὐρανὸς καὶ γῆ ἦσαν κολλημένα· ἐπειδὴ ἔτσι εἶχαν μεγάλη στενοχώρια, ἔδωκαν ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου κλωτσιές, καὶ ὁ οὐρανὸς πῆγε σὲ ὕψος καὶ ἡ γῆ σὲ βάθος· τὰ παλάτια τοῦ ἡλίου κ.ἄ.).
- 13) *Γιὰ τοὺς καιροὺς* (οἱ ἄνεμοι, τὰ σύννεφα παρουσιάζονται μὲ ἀνθρώπινες μορφές).
- 14) *Γιὰ μαρμαρωμένους ἀνθρώπους καὶ ζῶα, μαρμαρωμένα καράβια* (βράχοι καὶ λίθοι μὲ ὀρισμένο σχῆμα θεωροῦνται ὡς ἀνθρώποι ἢ ζῶα ποὺ μαρμάρωσαν).
- 15) *Γιὰ φυτὰ* (τὴν καρδιά, τὴν συκιά, τὸ σιδερόχορτο, στοιχειωμένα πλατάνια).
- 16) *Γιὰ ζῶα* (τὴ δεκοχτούρα, τὸν γκιόνη, τὸν χουχουλόγιωργα, τὴ νυφίτσα κ.ἄ.).
- 17) *Γιὰ θηρία* (ὁ Ἥταυρος, ταυρόμορφο θηρίο, οἱ Κυνοκέφαλοι κ.ἄ.).
- 18) *Γιὰ δράκοντες καὶ φίδια* (δράκοντας τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, Ἀι-Γιάννης καὶ Δράκος).
- 19) *Γιὰ δράκους* (ἀνθρωπόμορφα ὄντα μὲ ὑπερφυσικὴ δύναμι, ποὺ κατοικοῦν σὲ ὀρισμένους τόπους, Δρακοσπηλιά, Δρακολίμνη κ.ἄ.).
- 20) *Γιὰ θησαυροὺς καὶ Ἀράπηδες ποὺ φρουροῦν τοὺς θησαυροὺς.*
- 21) *Γιὰ στοιχεῖα καὶ στοιχειωμένους τόπους στήν ξηρὰ* (στοιχεῖο, ζούζουλο, θεριό, ντελεσίμι κ.ἄ.), *στή θάλασσα* (Γοργόνα, ἡ ἀδελφὴ τοῦ Μεγαλέξαντρου).
- 22) *Γιὰ Χαμοδράκια* (ζωόμορφα δαιμονικά, ποὺ παρουσιάζονται συνήθως στοὺς ποιμένες).
- 23) *Γιὰ Καλικαντζάρους.*
- 24) *Γιὰ ἀνασκελάδες* (δαιμονικά ὄντα, ποὺ ἐμφανίζονται τὴ νύχτα μὲ μορφὴ ὄνου).
- 25) *Γιὰ Νεραίδες* (ξωτικά ποὺ ζοῦν σὲ λαγκάδια, σὲ βουνά, σ' ἀλώγια, σὲ μύλους, γεφύρια, πηγάδια, ρεματιές κτλ.).

- 26) *Γιὰ Λάμιες* (δαιμονικά ὄντα, πού ζοῦν σέ νερά, παρόμοια μέ τῖς Νεράιδες).
- 27) *Γιὰ Στρίγγλες* (μάγισσες γριές μέ κακοποιῶ δράση).
- 28) *Γιὰ τῖς Ἡμέρες* (προσωποποίηση ἡμερῶν, ἡ Παρασκευή ἢ ἡ Πέφταργά, γριά μέ μεγάλα δόντια καί ἀδράχτι στό χέρι).
- 29) *Γιὰ μάγους καί μάγισσες*.
- 30) *Γιὰ τὸ Διάβολο* (ψηλὸς μέ λιγνὰ ποδάρια σὰ γίδας, μέ οὐρὰ καί κέρατα...).
- 31) *Γιὰ Φαντάσματα* (ψυχές πεθαμένων πού συχνάζουν σέ τόπους ὅπου ἔζησαν ἢ ἐκεῖ ὅπου ἐτάφησαν· ἐμφανίζονται ὡς ἄνθρωποι καθαλλάρηδες μαυροφορεμένοι ἢ ἀσπροφορεμένοι).
- 32) *Γιὰ τὸ Βραχνά* (προσωποποίηση τοῦ ἀγωνιώδους ὕπνου).
- 33) *Γιὰ ἀσθένειες* (γυναῖκες ἄσχημες καί φοβερές πού βλάπτουν τοὺς ἀνθρώπους).
- 34) *Γιὰ τῖς Μοῖρες καί τὴν Τύχη* (οἱ Μοῖρες εἶναι τρεῖς, μπαίνουν τὴ νύχτα σέ σπῖτι πού ἔχουν μωρὸ καί τὸ μοιραίνουν...).
- 35) *Γιὰ νεκροὺς καί ψυχές*.
- 36) *Γιὰ Βρικόλακες* (ψυχές κακοθανατισμένων, πού βγαίνουν τὴ νύχτα καί κακοποιοῦν ἀνθρώπους καί ζῶα).
- 37) *Γιὰ τὸν Θάνατο, τὸν Κάτω Κόσμο καί τὸν Χάρο* (ἀθάνατο νερό, νερὸ τῆς λησιμονιάς, Χάρος).
- 38) *Αἰτιολογικὲς παραδόσεις (αἷτια)*. Παραδόσεις πού πλάστηκαν γιὰ νὰ ἐξηγήσουν κάτι (ὁ Μάρτης ἔχει δυὸ γυναῖκες, μιὰ γελαστή καί μιὰ σκουντουφλιάρα· ὅταν πάη στὴν πρώτη, ὁ καιρὸς γίνεται καλὸς, ὅταν πάη στὴ δεύτερη, ὁ καιρὸς χαλάει).

Ζ. Παροιμίες, παροιμιώδεις φράσεις, γνωμικά: Καταγράφεται ἡ παροιμία, ἡ παροιμιώδης φράση καί τὸ γνωμικὸ ἀκριβῶς ὅπως λέγονται· παρατίθεται διασάφηση τοῦ νοήματος, ἂν εἶναι ἀνάγκη, ὅπως τὸ καταλαβαίνει ὁ πληροφορητὴς ἢ ὁ συλλογεύς, καθὼς καί κάθε πληροφορία σχετικὴ μέ τὴν προέλευση τῆς παροιμίας (ἀπὸ ἀνέκδοτο ἢ μῦθο), τὴν περίστασι κατὰ τὴν ὁποία λέγεται κτλ.

Η. Αἰνίγματα, προβλήματα, λογοπαίγνια, καθαρογλωσσήματα.

- 1) *Ὀνομασίες αἰνιγμάτων* (νοιώσματα, καστράκια, βρετά), περιστάσεις καὶ τρόποι κατὰ τοὺς ὁποίους λέγονται, σημασία.
- 2) *Τὰ προβλήματα* εἶναι πνευματικὲς ἀσκήσεις παρόμοιες μὲ τὰ αἰνίγματα (δύο μάννες καὶ δύο κόρες πήραν ἀπὸ ἑνα πορτοκάλι ἢ καθεμιά ἦταν 4 τὰ πορτοκάλια καὶ ἔμεινε καὶ ἕνα στὸ μοιραστή. Πῶς γίνεται; Μάννα, κόρη, ἐγγονή. Ἐρώτησαν μιὰ γυναῖκα ποὺ βάδιζε μ' ἕναν ἄντρα: — Τί τὸν ἔχεις; — Τουτουνοῦ τ' ἄνδρὸς ἦ μάννα εἶν' πεθερὰ τῆς μάννας μου. Τί τὸν εἶχε;).
- 3) *Λογοπαίγνια καὶ καθαρογλωσσήματα ἢ γλωσσοδέτες*: Δύο λέξεις μὲ γρήγορη προφορὰ συνδέονται ὥστε ἀπὸ τὴν ἔνωση τοὺς προέρχονται ἄλλες μὲ διαφορετικὴ σημασία· π.χ. ἀπὸ τὴν συμπροφορὰ τῶν λέξεων Κ ὦ, Λ α μ ί α προέρχονται: κόλλα μία, δηλαδὴ χτύπα μιὰ φορὰ. Μὲ ὁμόηχες λέξεις γίνονται ἐπίσης λογοπαίγνια: Γιά πὲς ἀλεύρι. — Ἀλεύρι. — Ὁ τάδε σὲ γυρεύει. Τὰ καθαρογλωσσήματα εἶναι ἀσκήσεις στὴν προφορὰ δυσπρόφερτων λέξεων καὶ γίνονται μετὰ τὴν παιδιῶν (ἀνέβηκα στὴν ξερδελιά, τὴ μπερδελιά καὶ τὴ ξερδελομπερδελοκουκιά, νὰ κόψω ξερδελα, μτέρδελα καὶ ξερδελομπερδελόκουκκα· τὸ βράχο βράχο πῆγαινα καὶ ἔφαγα βραχόσφαχτα... ἐκκλησιὰ μολυβωτή, μολυβοκαγκελοπελεκητή, ποιὸς σὲ μολυβοκαγκελοπελέκησε, — ὁ γιὸς τοῦ μολυβοκαγκελοπελεκητῆ.

Θ. *Λαϊκὴ ἰατρικὴ*: Ποιοὶ κάνουν τὸν πρακτικὸν γιατρὸ καὶ πῶς ὀνομάζονται. Γιατροσόφια (παλιὰ βιβλία μὲ συνταγὰς γιὰ τὴν θεραπείαν ἀσθενειῶν). Δοξασίαι γιὰ τὴν προέλευσιν τῶν ἀσθενειῶν (αἷτια φυσικὰ ποὺ προκαλοῦν ἀσθένειες, κακὴ διατροφή, κρυολόγημα κτλ., αἷτια ὑπερφυσικά, τὴν ἀρρώστειαν στέλνει ὁ Θεός, προσβολὴ ἀπὸ ξωτικὰ κ.ἄ.δ.). Ὀνομασίαι ἀσθενειῶν (βλογιά, κακὸ σπειρί, χρυσή, μαγουλίτιδα κ.ἄ.). Τρόποι θεραπείας (προσευχές, ταξίματα, προσφορὰς στὶς ἐκκλησίαις, λειτουργίαι, ἐξορκισμοί, ἐγκοιμήσεις σὲ ἱερά, φάρμακα ἀπὸ βότανα, ἐντριβές, ἐπιθέματα, βεντουῖζες (σικύαι), ἔμπλαστρα, σιναπισμοί, ἀνοίγματα ἀποστημάτων κ.ἄ.δ.). Διαιτολόγια. Ἀσθένειαι ζώων (ὀνομασίαι καὶ τρόποι θεραπείας).

Ι. Ἀστρολογία, μετεωρολογία.

- 1) *Ἡλιος, φεγγάρι, ἀστέρια*: Λαϊκὲς δοξασίαι καὶ παραδόσεις γιὰ τὸν ἥλιον καὶ τὸ φεγγάρι ἢ ἄλλα ἀστέρια, γιὰ τὴν ἐκλειψὴν ἡλίου

καὶ φεγγαριού. Λαϊκὲς ὀνομασίαι τῶν ἀστέρων (ἄστρο τῆς αὐγῆς, ἀλετροπόδα, ξυγάλετρο, ἄστρο τῆς τραμουντάνας κ.ἄ.). Τραγουδία παιδικὰ γιὰ τὸν ἥλιο καὶ τὸ φεγγάρι. Μέτρηση χρόνου ἀπὸ τὴ θέση τοῦ ἡλίου στὸ στερέωμα (ὁ ἥλιος ἀνέβη ἕνα ραβδὶ κ.ἄ.δ.), ἀπὸ **τῆς μέτρησης τῆς σκιᾶς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος** μὲ τὸ πέλμα τῶν ποδιῶν (ὅταν τὸ σῶμα εἴχῃ τὴ μικρότερη σκιά, ἔχουμε μεσημέρι). Προσδιορισμὸς τοῦ χρόνου κατὰ τὴν νύχτα ἀπὸ τὴ θέση τῆς Πούλιας ἢ ἄλλων ἀστέρων. Ὀνομασίαι τῶν φάσεων τῆς σελήνης (γέμιση, χάση φεγγαριού). Δοξασίαι γιὰ τὴν ἐπίδραση τῆς σελήνης κατὰ τὶς διαφορὰς φάσεις της στὴν ἀνάπτυξη τῶν φυτῶν ἀπαγορεύσεις σπορᾶς καὶ ἄλλων ἐργασιῶν, ὅταν ἡ σελήνη βρισκεται σὲ ὀρισμέναι φάσεις (δὲν φυτεύουν, δὲν κόβουν ξύλα ὅταν εἶναι χάση φεγγαριού κ.ἄ.). Δοξασίαι γιὰ τὴν ἐπήρεια τῶν ἀστέρων στοὺς ἀνθρώπους, προπάντων στὰ νεογέννητα παιδιά. Προγνωστικὰ καιροῦ ἀπὸ παρατηρήσεις κατὰ τὴν ἀνατολὴ καὶ δύση τοῦ ἡλίου, ἀπὸ τὸν κύκλο νεφώσεως πού σχηματίζεται γύρω στὸ φεγγάρι ἢ σὲ ἄλλα ἀστέρια. Σχετικὲς φράσεις καὶ παροιμίαι. Προγνωστικὰ τοῦ καιροῦ ἀπὸ τὶς κινήσεις καὶ τὶς φωνῆς ζώων, ἀπὸ παρατηρήσεις σὲ ὀρισμέναις ἡμέραις, τῶν Χριστουγέννων, τοῦ Προφήτη Ἡλία κτλ. Ἐκθεση ἀντικειμένων στὴν ἐπήρεια ἀστέρων γιὰ μαντικούς καὶ μαγικούς σκοποὺς (τὸ δοχεῖο τοῦ κλήδονα μὲ τὸ νερὸ μένει ὅλη τὴ νύχτα ἀνοιχτὸ ἔξω στὸ ὑπαιθρο, οἱ κλωστὲς πού δένουν τὴν 1η Μαρτίου γύρω στὸ χέρι μένουν πρωύτερα ὅλη τὴ νύχτα ἔξω στὸ ὑπαιθρο κτλ.). Δοξασίαι γιὰ διάττοντες ἀστέρες καὶ κομήτες.

- 2) **Ὡρες, ἡμέραι καὶ μῆνες**: Ὡρες καλὰ καὶ ὥρες κακὰς. Ἡμέραι τυχερὰ καὶ ἡμέραι κακὰς (ἀποφράδες: ἡ Τρίτη, ἡ Παρασκευή, ἡ Πέμπτη κτλ.). Δρίμες Αὐγούστου, Μαρτίου, σχετικὲς δοξασίαι καὶ ἀπαγορεύσεις. Δοξασίαι γιὰ τυχεροὺς καὶ κακοὺς μῆνες, σχετικὲς ἀπαγορεύσεις (τὸ Μάη δὲν γίνονται γάμοι). Μερομήνια (παρατηρήσεις σὲ ὀρισμέναις ἡμέραις μηνῶν γιὰ τὴν πρόγνωση τοῦ καιροῦ καθ' ὅλον τὸ ἔτος).
- 3) **Ἄνεμοι**: Λαϊκὰ ὀνόματα τῶν ἀνέμων, λαϊκὲς δοξασίαι, παραδόσεις καὶ δεισδαιμονίαι.
- 4) **Ἀστραπή, βροντή, κεραυνός, βροχή**: Λαϊκὲς δοξασίαι καὶ σχετικὲς παραδόσεις καὶ δεισδαιμονίαι.
- 5) **Οὐράνιο τόξο (Ἴρις)**: Λαϊκὲς ὀνομασίαι (ζωνάρι Παναγιᾶς, τῆς Καλόγριας τὸ ζωνάρι, Κυρασελένη) καὶ σχετικὲς δοξασίαι (ὁ ποῖος περνάει κάτω ἀπὸ τὸ οὐράνιο τόξο ἀλλάζει φῶλο).

ΙΑ. Ὀνόματα, λέξεις καὶ ἐκφράσεις μὲ λαογραφικὴ σημασία.

- 1) **Βαπτιστικά ὀνόματα** ἀρρένων καὶ θηλέων στοὺς ἀκέρειους, ἀλλὰ καὶ τοὺς συγκεκριμένους καὶ ὑποκοριστικούς τύπους ποὺ ἀπαντοῦν: Γιάννης, Γιαννιός, Γιαννάκης, Γιαννακός... Εὐδοξία, Βδοκιά, Βδόξω, Δοξούλα...
- 2) **Οἰκογενειακὰ ὀνόματα ἢ ἐπώνυμα** (ἐπώνυμα ἀπὸ πατέρα, πάππο, μητέρα κτλ.).
- 3) **Παρωνύμια (παρατσούκλια)**: Πρέπει νὰ καταγράφεται καὶ ὅ,τι λέγεται γιὰ τὴν προέλευσή τους.
- 4) **Τοπωνύμια**: Συστηματικὴ καταγραφή τῶν τοπωνυμίων, καθὼς λέγονται (στοῦ Μάζη, στὸ Θολό, στὴν Ἀγία Μαρίνα). Σημειώσεις, ὅπου εἶναι δυνατό, γιὰ τὴν αἰτία ἀπὸ τὴν ὁποία ἐδόθη τὸ τοπωνύμιο. Σχετικὲς λαϊκὲς παραδόσεις.
- 5) **Συνθηματικὲς γλῶσσες ἐπαγγελματιῶν** (χτιστῶν, καλαντζήδων, τὰ λεγόμενα κουδαρίτικα, μπουλιάρικα κ.ἄ.).
- 6) **Ὀνόματα κατὰ τόπους τῶν μηνῶν καὶ ἐποχῶν τοῦ ἔτους** (Καλαντάρης, Κουτσοφλέβαρος, Κερασάρης κ.ἄ.). Σχετικὲς ἐξηγήσεις.
- 7) **Ὀνόματα ἢ παρωνύμια διδόμενα σὲ διάφορα ζῶα** (τὸ σκυλί, τὸν ὄνο, τὸ βόδι...).
- 8) **Ὀνόματα πλοίων** (Ἅγιος Νικόλαος, Ἅγιος Νεκτάριος, Εἰρήνη κ.ἄ.).
- 9) **Ὀνόματα οἰκίσεων** (βίλλα Μαρία, βίλλα Ὀλγα).
- 10) **Ὀνόματα ὄπλων** (μιλλιόνης, γκράς, σισανές, καριοφίλι).
- 11) **Ὀνόματα φυτῶν.**
- 12) **Εὐφημισμοὶ** (Μελιτάτη ἢ Μελιτένια ὀνομάζεται ὁ τύφος, τὸ ξίδι λέγεται γλυκάδι, στὸν Πόντο οἱ Νεράιδες λέγονται «π' ἐμᾶς καλὸν π' εἶναι» κ.ἄ.δ.).
- 13) **Φωνεῖς ζώων** (μπέεε, μούουου, κουκουρίκου...).
- 14) **Ἐπιφθέγματα**: Ἑργατικά (ὥπ-ὄπ), ναυτικά (ἔγια μόλα, ἔγια λέσσα), γιὰ νὰ ὀδηγήσουν ζῶα (ὅστ γιὰ τὶς αἰγες, μπρὶ γιὰ τὰ πρόβατα κτλ.).
- 15) **Μεταφορικὲς λέξεις καὶ φράσεις**, ποὺ φανερῶνουν μυθολογικὴ ἀντίληψη τῶν ἀνθρώπων γιὰ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμον (βασιλεψε ὁ ἥλιος, ξεμύτισε τὸ φεγγάρι, λιοκάθισμα, λιοκρίση).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΓΕΝΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ	2 - 5
ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ	6 - 27
I. ΤΛΙΚΗ ΖΩΗ	6 - 8
Α. Κατοικία	6
Β. Τροφή	6
Γ. Ένδυμασία	6
Δ. Έπαγγέλματα	6 - 8
II. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ	8 - 12
Α. Γέννηση, βάπτισμα, παιγνίδια	8 - 9
Β. Γάμος	9
Γ. Χειρονομίες και έκφραστικοί τρόποι δηλωτικοί κοινωνικών σχέσεων	9 - 10
Δ. Κοινωνική οργάνωση - Λαϊκό δίκαιο	10 - 12
Ε. Θάνατος	12
III. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ	12 - 27
Α. Θρησκεία - Λατρεία	12 - 19
Β. Μαγεία, δεισιδαιμονίες	19
Γ. Μαντική	19 - 20
Δ. Δημοτικά τραγούδια, μουσική και χοροί	20 - 21
Ε. Μύθοι και ανέκδοτα, παραμύθια, εὐτράπελες διηγήσεις	21 - 22
ΣΤ. Παραδόσεις	22 - 24
Ζ. Παροιμίες, παροιμιώδεις φράσεις, γνωμικά	24
Η. Αινίγματα, προβλήματα, λογοπαίγνια, καθαρογλωσσήματα	24 - 25
Θ. Λαϊκή ιατρική	25
Ι. Άστρολογία, μετεωρολογία	25 - 26
ΙΑ. Όνόματα, λέξεις και εκφράσεις με λαογραφική σημασία ..	27